

36.

Q. D. B. V.

DISPUTATIO INAUGURALIS
DE
HAERESIVM
IN
ECCLESIA UTILITATE

QVAM

AD ILLUSTRANDAM PARTEM COMMATIS XIX.

POSTERIOREM

I. AD CORINTH. C. XI.

INDVLTV ET AVTORITATE

SVMME VENERANDI THEOLOGORVM ORDINIS

IN ACADEMIA PATRIA

QVVM GRADVM

DOCTORIS THEOLOGI

MORE MAIORVM LEGITIME CAPESSERET

D. XX. APRIL. A. R. S. clb lccc XXIV

PVBlice PROPOSVIT

FRIDER. GVILIELM. SCHV'TZ

LIPSIENSIS,

S. THEOLOGIAE LICENTIATVS

ET AD D. NICOLAI ARCHI-DIACONVM

LIPSIÆ,

Literis IMMANVELIS TITII.

L

L. G. G. G.

DISPUTATIO IN ACADEMIA

HABERE

ECCLÉSIA

AD ELVSTANDAM PARTEM COMMUNITATIS XIX

AD COLLEGIUM C. XI

IN ACADEMIA PATRIA

DOCTORIS THEOLOGICI

MOORE MAIORVM LEGITIME CARESSET

D. XX APRILIS A. R. 2. DE XIX

FRIDER. GUILIELM. SCHVITZ

LIPSIENSIS

S. THEOLOGAE LICENTIATVS

ET AD D. NICOLAI ARCHIDIACONI

LAPSAE

LIPSIAE

INCLVTAE
REIPVBLICAE LIPSIENSIS
SENATVI MAGNIFICO
VIORVM

*ILLVSTRIVM EXCELLENTISSIMORVM
AMPLISSIMORVM SAPIENTISSIMORVM*

CONSESSV

LONGE SPLENDIDISSIMO

SVMAM OMNIVM BONORVM

GRATIAM NVMINIS

PRECATVS

J. FRID. GUILIELM. SCHVLTZ.

HANC INAUGURALEM DISSERTATIONEM

OBSERVANTIAE

ANIMIQUE TOT BENEFICIORVM MEMORIS

ET GRATI

DOCUMENTVM EDITVRVS

D. D. D.

L. FRID. GVILIELM. SCHÜTZ.

INDEX DISSERTATIONIS

PROOEMIUM, in quo detrimenta ex haeresi, et instituti ratio, exponuntur.

CAPVT I.

EXEGETICVM

PAVLINI ORACVLI EXPOSITIONEM

CONTINENS.

§. I. Occasio, scopus, §. II. Vera lectio dicti Apostolici. §. III. *Iuxta non semper causam, aut finem, sed saepe euentum notat.* §. IV. Sunt, qui posteriorem, §. V. sunt qui priorem significationem nostro loco adplicant, §. VI. qua de re subiicitur iudicium. §. VII. Vocis δούμος exponitur significatus, §. VIII. et usus PAULO non infrequens. §. IX. Quinam

inter Corinthios τῶν δούμων nomine designentur. §. X. an illi tantum, qui ritum agaparum recte seruabant? §. XI. an tantum electi ad vitam perennem? §. XII. De voce Φανερός. §. XIII. De phrasi Φανερόν γίνεσθαι. §. XIV. Quomodo οἱ δούμοι inter Corinthios Φανεροὶ facti fuerint. §. XV. De vocibus ἐν ὑμῖν.

CAPVT II.

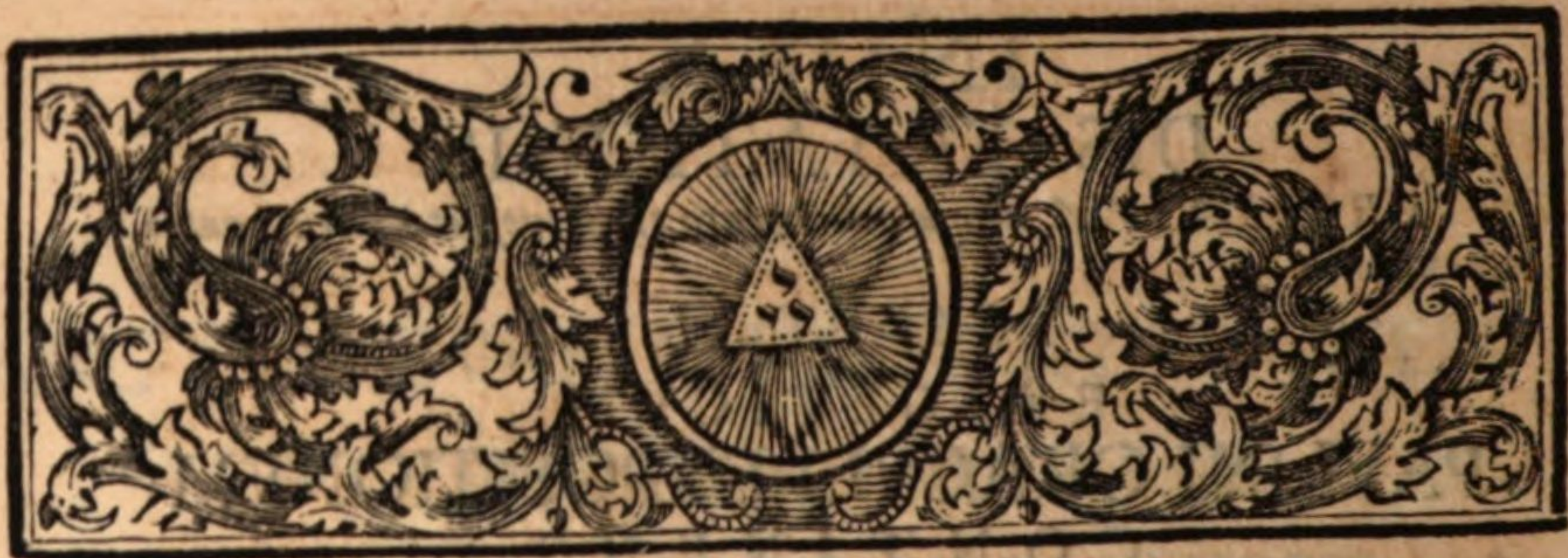
DOGMATICVM

HAERESIVM UTILITATEM

GENERATIM EXPLANANS.

§. I. Qua ratione aliquid utile dicatur? §. II. An haereses reipublicae sint utiles? §. III. De qua utilitate nobis sermo sit? §. IV. Huius utilitatis autor Deus est. §. V. VI. Vtiles sunt haereses ad piorum explorationem. §. VII. Ad τῶν δούμων manifestationem. §. VIII. IX. Quae officia circa haereses haereticosque deceant principes? §. X. XI. ecclesiae doctores? §. XII. XIII. XIV. omnes singulosque Christianos? §. XV. quos haereses ad ista

officia rite praestanda excitant. §. XVI. Conducunt quoque haereses ad τῶν ἀδούμων manifestationem, §. XVII. ad veritatis incrementum et commendationem, §. XVIII. ad errorum fugam et detestationem, §. XIX. ad gloriae diuinae amplificationem. §. XX. Haeresi haereticisque ob utilitatem, quam praebent, haud blandiendum. §. XXI. Utilitas illa aduersus offendicula animum praemunit. §. XXII. Epilogus.

J. N. J.

DISSERTATIO
DE
HAERESIVM IN ECCLESIA
VTILITATE.

PRAEFATIO.

Vanuis religionis Christianae veritas et certitudo per se inuicta, et caelesti virtute fortissimisque praesidiis adeo munita sit, ut nulla hostium vis, nullae errorum machinae eandem labefactare umquam possint atque conuellere, prauastamen et inquinatas circa doctrinae purioris capita opiniones, quae haeresium nomine appellari solent, inter grauissima mala esse referenda, quibus orbis Christianus premitur, cum per se ipsum plane liquet atque in aperto est, tum vero euidentissimis argumentis et monumentis rerum gestarum haud difficulter comprobatur. Ut enim silentio praeteream grauissimarum poenarum molem, immo
ulti-

ultimam eamque semper duraturam perniciem, quam haereticae disciplinae autores et confectatores malitiosi, nisi resipuerint, improbitate sua ipsi sibi attrahunt; id quod luculenta sacrarum litterarum testimonia confirmant Matth. VII. 19. II. Cor. XI, 15. Gal. V, 20. Philipp. III, 19. II. Thess. II, 3. 10. 12. II. Petr. II, 1. 3. 13. 14. 17. Ep. Iud. comm. 13. Apoc. XIX, 20. ea profecto haereticorum hominum est plerumque libido et intemperies, ut ecclesiae Dei summa pericula struere, misere eandem perturbare, sanctissimoque eius corpori vulnera, quae immani cum dolore luget, iniquo infestoque animo infligere non erubescant. Et quid, quaeso, boni ab illis expectandum esset, qui ob sparsos exitiales errores et perniciosissima dogmata, quibus mortalium animos in summum discrimen adducere student, pessimis nominibus, ceu prauitatis notis, ab ipso Spiritu sanctissimo insigniuntur? Vocantur enim vulpes, vineas Domini perdentes Cant. II, 15. Lupi rapaces atque atroces, qui saepe sub ouina veste in gregem irruunt, et stragem caedemque efficiunt horribilem Ierem. XXIII, 1. Matth. VII, 15. Act. XX, 29. οἱ τῆς πονηρίας atque ζιζανίας, quae malus genius disseminat in ecclesiae agro, ut tribulis siluescat, et tritici loco infelix lolium ubique dominetur Matth. XIII, 38. s. serpentes et viperarum progenies Matth. III, 7. XXIII, 33. Fures et latrones, qui praestantissima et sempiterna bona hominibus clam eripiunt, et ex insidiis aeternam mortem ipsis inferunt Io. X, 1. 8. ψευδοπροφῆται, ψευδοδιδάσκαλοι et ψευδοπόστολοι Matth. VII, 15. XXIV, 11. Act. XIII, 6. II. Petr. II, 1. Apoc. XIX, 20. Apoc. XIX, 20. Satanae Ministri II. Cor. XI, 15. Canes, et mali dolosique operarii Phil. III, 2. ἀνυπότακτοι, ματαιολόγοι καὶ φρεναπάται Tit. I, 10. πλάνοι malique homines et seductores, qui in peius proficiunt, dum seducunt et seducuntur II. Tim. III, 13. Labes et maculae, quibus ecclesiae pulchritudo non leuiter inficitur et contaminatur II. Petr. II, 13. Aut quid non mali Christiano coetui ab illis erit metuendum, quibus
illud

*illud agere et moliri solenne est, ut vias Domini rectas peruer-
tant et verae salutis rationem suis corruptelis obscuram per-
plexamque reddant* Act. XIII, 10. *qui, instar propolarum atque
cauponum vinum fugiens vendentium, verbum Dei caupo-
nantur atque adulterant* II. Cor. II, 17. IV, 2. *qui loquuntur*
τὰ διεστραμμένα τῆ ἀποστολῆς τῆς μαθητῶν ὁπίσω αὐτῶν, Act. XX,
30. *qui aliena docent, nec accedunt ad sanos sermones,*
*1. Tim. VI, 3. qui animos fascino quasi corripunt, ut verita-
ti haud obediant* Gal. III, 1. *qui sensus corrumpunt* II. Cor.
XI, 3. *fidem subuertunt* II. Tim. II, 18. *disidia et scandala
contra doctrinam concitant mentesque decipiunt* Rom. XVI,
17. *seq. plurimosque adeo, quibus regnum coelorum claudunt,
filios Gehennae faciunt, ipsosque brabeo priuant* Matth. XXIII,
13. 15. Col. II, 18.

*His scilicet aliisque istiusmodi verbis grauisimis uti-
que et multum ponderosis, tamquam coloribus, haereticorum
formam, vitiis maxime deprauatam atque distortam, exprimi
cernimus. Ipsa quoque haereseos imago ita in diuinis scri-
pturis delineatur, ut malum, quod ipsi inest, indeque in eccle-
siam redundare solet, in omnium oculos facile incurrat. Com-
parantur nimirum haereses, quae PETRO αἰρέσεις ἀπολείας,
immo ἀπολείαι dicuntur* II. Ep. II, 1. 2. *cum fermento, cuius
modica pars totam corrumpit massam* Matth. XVI, 6. Gal. V, 9.
*cum gangraena, sui veneni vim longius diffundente, donec
uniuersum corpus contagio peruadat* II. Tim. II, 17. *cum gran-
dine adurente et comburente fruges* Apoc. VIII, 7.

*Neque aliter de haeresi haereticisque existimarunt pri-
scae ecclesiae doctores, e quorum monumentis sententias quas-
dam hanc in rem hoc loco colligere, ab instituto nostro non erit
alienum. IGNATIVS, Martyr, in epistolis, partim in-
terpolatis, haereticos συνηγόρους τῆ θανάτου μάχης, ἢ τῆς ἀλη-
θείας mortis magis, quam veritatis patronos, immo θνήσκον-
τας*

ἀνθρώπων μορφήν *feras humanam formam prae se ferentes vocat*
 (Epist. ad Smyrnens. C. IV. et V. Cotelerii Patr. Apost. Vol. II. p. 36. ed. Io. Clerici) dogmata vero eorum confert cum
 veneno mulso temperato, quo qui biberit suavisissimi saporis
 gustu deceptus, incaute morte conficiatur, (Epist. ad Trallia-
 nos C. VI. p. 65.) **IRENAEVS**, Lugdunensium antistes do-
 ctiores spurios amarum et malignum principis apostasiae ser-
 pentis venenum porrigere, et ut aliis noceant, gypsum lacte
 miscere, adfirmat (adu. haeres. L. I. C. XXX. p. 105. edit. Io.
 Ern. Grabii, et L. III. C. XIX. p. 245.) **THEOPHYLVS**
ANTIOCHENVS, Praesul facundissimus, cum mundum
 mari, catholicam vero ecclesiam insulis felicibus contulisset,
 haereticorum coetus insulis inhabitabilibus, saxosis, et noxiis,
 scite comparat, in quibus naues alliduntur, et quotquot ad
 eas appellunt, misere dispereunt (L. II. ad Autolicum C. XXI.
 p. 147. ed. Io. Christoph. Wolfii) **TERTVLLIANVS**,
 Carthaginiensis Presbyter, Pseudoprophetas opponit Apo-
 stolis, quod hi de mortuis vivos fecerint, illi vero de vivis
 mortuos faciant; nec minus doctrinarum peruersitate haere-
 ticos ecclesiam lacescere ait, quam Antichristus persecutionum
 atrocitate eandem persequatur (L. de praescript. adu.
 haer. C. IV. et XXX. p. 235. et p. 239. ed. Iac. Pamelii)
CLEMENS ALEXANDRINVS haereticorum erro-
 rum institores non tantum cum amygdalis inanibus confert,
 in quibus id, quod inest, est inutile, sed etiam tales esse indi-
 cat, qui veritatem adulterent, regulam ecclesiae furentur, et
 exciso illius muro, ostioque clam perfosso, veritatem transgre-
 diantur, principesque ac duces mysteriorum animae impio-
 rum efficiantur (L. VII. Stromat. C. XVI. p. 893. et C. XVII.
 p. 897. ed. Io. Potteri) **CYPRIANO**, Carthaginiensi Prae-
 suli, haereticae prauitatis doctores dicuntur pestes et lues fi-
 dei, serpentis ore fallentes, et corrumpendae veritatis artifi-
 ces,

ces, venena letalia linguis pestiferis euomentes (L. de unitate ecclesiae p. 111. ed. Io. Fell.) **ATHANASIVS**, Alexandrinus Patriarcha, monet eos, qui falsa et noxia spargunt dogmata, veluti leones, more ducis sui, circumire, quaerentes, quem ex simplicioribus deuorent (Epist. ad Adelphium contra Arian. Opp. T. I. p. 157. ed. Paris. 1627. **BASILIVS**, Caesariensis Praesul, ob summum, quod attigit, doctrinae fastigium, magnus cognominatus, haeresin σηπεδόνει τῶν ἐκκλησιῶν, putredinem ecclesiarum appellat, easque cum titionibus confert, qui vitali plantae virtute ac ligni robore destituti, ignis splendore praediti non sunt, sed non nisi fumum reddunt, eos, a quibus tanguntur, denigrant maculantque, et accedentium oculos prouocant ad lacrymas (Homil. II. in Hexaem. Opp. T. I. p. 15. et Comment. in Ies. C. VII. ib. p. 525. edit. Iuliani Garnier) **CYRILLVS** Alexandrinus τῆ Διαβόλης παγίδα, Diaboli laqueum, (Comment. in Ioannem Opp. T. IV. p. 43. ed. Io Auberti.) et **EPIPHANIVS** inferorum portas (adu. haer. L. III. haeres. LIV. s. LXXIV. §. XIV. T. I. Opp. p. 903. ed. Dionys. Petauii) praua dogmata vocare haud dubitant. **HIERONYMVS** peiorem esse iudicat haeresin cunctis peccatis et fornicationibus, quippe quae filios Dei daemonum filios faciat (Comment. in Ezech. L. V. Opp. T. V. p. 355. ed. Francof.) Sed longum foret reliqua veterum scriptorum testimonia hic congerere, quibus, quantum detrimenti ab haeresi haereticisque Christiana res accipiat, disertis verbis saepius exponunt.

Quamuis vero cum ex his, quae diximus, tum ex historiarum monumentis exemplisque sectarum errorumque, quibus a primis ecclesiae incunabulis ad nostram usque aetatem Christianus orbis grauiter afflictus fuit, et etiamnum urgetur atque fatigatur, cuius facile constare possit, nihil haeresi esse perniciosius, nihil nocentius, haereticosque omne con-

ferre

ferre studium eis τὴν τῶν ἐκκλησιῶν βλάβην ad ecclesiarum perniciem, uti in epistola synodica concilii Constantinopolitani, ad Romanos Episcopos transmissa, Patres loquuntur; (V. THEODORETVM H. E. L. V. C. IX. p. 205. ed. Guilielmi Reading) Certum tamen atque exploratum est, Numen exsuperantisimum, quod omnia sapientissime gubernat, malum illud ita moderari, ut sanctissimo coetui, quem ecclesiam vocamus, non minus emolumenti, quam detrimenti adferat. Euimvero, ut certa morborum genera sanitati corporis mirifice inseruiunt, ipsaque aconita salutare aliquando praestant remedium, sic errorum circa Christianae religionis fundamenta haud dissimilis est ratio, utpote quos in se quidem pestiferos atque nocentissimos, ad ecclesiae tamen salutem atque incolumitatem non parum expedire cernimus.

Atque id ipsum est, quod PAVLVS, gentium Apostolus, Christianis, Corinthum, urbem Achaiae nobilissimam totiusque Asiae emporium celeberrimum, incolentibus, prioris ad eosdem perscriptae epistolae C. XI. commate XIX. in memoriam revocat. Cuius oraculi prior pars, cum alio tempore, de NECESSITATE HAERESIVM differendi ansam nobis praebuerit, nunc quidem operae pretium nos facturos existimauius, si, quod tum promisimus, alteram quoque illius pronuntiati Apostolici partem illustrare, ac de HAERESIVM IN ECCLESIA VTILITATE aliquid commentari susciperemus. Ne vero de isto argumento grauisimo sine ordine agamus, duobus omnia complecti iuuat capitibus, quorum prius exegeticam verborum PAVLI pertractationem continebit; alterum haeresium utilitatem generatim et uberius paullo explicabit; Id quod felix faustumque esse iubeat ter optimum terque maximum Numen!

CAPVT I.
EXEGETICVM
PAVLINI ORACVLI EXPOSITIONEM
CONTINENS.

§. I.

V. Dissertat.
de haeresium
necesitate
Sect. II. §. I. sq.

Osteaquam igitur PAVLVS, gentium Apostolus, Corinthios grauitè edocuit, eam esse daemonis malitiam hominumque peruersitatem, vt fieri non possit, quin in medio ipsorum coetu lolii instar pullulent subinde atque succrescant prauae, circa caelestem doctrinam, sententiae, nunc quidem vir diuinus non sine certa ratione, quae ad commodum ecclesiae, *probatorum* scilicet *manifestationem*, spectet, haereses inter ipsos emergere expressis verbis ostendit. Ne videlicet illi, quos magno studio, sesquiannum apud ipsos agens, Christo genuerat, istis deprauatae doctrinae corruptelis offensi, vel de religionis purioris veritate dubitarent, vel de relinquenda ecclesiae societate cogitarent, mitigat non nihil, quod antea non sine seueritate atque exprobratione dixerat, officii simul eos commonefacturus, quo haeresium malo recte vti, et in isto tentationum genere probatos se praestare, obstringebantur. Hunc in finem istis verbis: Δεῖ γὰρ καὶ αἰρέσεις ἐν ὑμῖν εἶναι, haec, quae nostrae dissertationis normam constituunt, statim subnectit: ἵνα οἱ δοκιμοὶ φανεροὶ γένωνται ἐν ὑμῖν. Totidem enim verbis, Spiritus diuini impulsu, orationem suam consignasse Apostolum, fide praestantissimorum codicum adducti, adserere nequaquam

quam dubitamus. Nec obstat, quod, obseruante IO. MILLIO, in CODD. CLAROMONTANO, LEICESTRI- ENSI et illo, quem coenobium S. GERMANI A PRATIS adseruat, vocibus INA et OI ΔΟΚΙΜΟΙ particula KAI in- terposita legatur, quam lectionem et *vulgatum* interpre- tem, et NICEPHORVM CALLISTVM sequutos fuisse vi- deo, quorum ille verba hoc modo expresit: *ut ET qui probati sunt manifesti fiant inter vos.* Constat fane saepius peccasse librarios in addendis, vel omittendis, vel mutan- dis particulis, id quod variantem lectionem haud effice- re, nec pro ea esse habendum, GERHARDVS A MA- STRICHT, eruditissimus N. T. editor, quod A. clō 16ccXI. *Amstelaedami* ex officina *Wetsteniana* prodiit, recte omni- no iudicauit. Ipse quoque GVILIELM. ESTIVS, *vulgatam* versionem non obscure corrigens, nec in *graecis* fontibus, nec in *Syriaca* translatione antiquissima KAI istud, a quibus- dam perperam intrusum, legi ingenue fatetur, monetque praeterea priscae aetatis scriptores *Latinos*, quoties hoc A- postoli pronunciatum in monumentis suis repetant, illam voculam omittere, id quod TERTVLLIANI, CYPRIANI et AMBROSII testimoniis comprobatur, quorum numero AVGVSTINVM quoque addere potuisset.

Hist. Eccl. T. II. L. XIV. C. XLVIII. p. 551. ed. FRONT. DVCAEI.

Can. Crit. VII. p. 12.

Comment. in h. l. p. 321.

§. II.

Connectitur vero filum orationis Apostolicae, quae cum antecedenti dicto arctissime cohaeret, per voculam INA, quam non semper causam rei *finale*, prout plerum- que solet, sed saepius sequelam tantum, aut euentum in sacris litteris designare, a viris doctis dudum fuit obserua- tum. Legitur hoc sensu Luc. IX, 45. XI, 50. Io. IX, 2. 3. 1. Io. II, 19. IV, 17. aliisque quamplurimis in locis, iis ma- xime, vbi isto loquendi genere scriptores sacri vtuntur.

V. MATTH. FLACIVS *Clau. Scr. S. T. I. p. 1338. SAL. GLASS. Philol. S. L. III. Tr. VII. can. XIX. p. 1122. seqq.*

Opp. T. I. p. 999. *ἵνα πληρωθῇ*, de quo conferri possunt ATHANASIVS de
passione et cruce Domini, et ex recentioribus HENR.
 HAMMONDVS ad Matth. I, 22. nec non DAN. WHITBY
 In adnot. ad N. T. p. 8. ed. IO. CLERI. in singulari dissertatione ad Matth. II. IOANNES CON-
 CI. STANTINOPOLITANVS, ob suauiloquentiam CHRYSOSTOMVS dictus, τὸ ἵνα, inquit, ἔπαιναχ' αἰτιολογίας ἐστίν,
 In the para-phrase and Comment. on αἰλλὰ πολλὰ γ' καὶ τῆς τῶν πραγμάτων ἐκβάσεως. Compro-
 bat quoque, exemplis ex Io. IX, 39. et Rom. V, 20. id,
 I. p. 233. quod his verbis edisserit, quae et IOANNEM DAMASCE-
 CHRYS. NVM in excerpta sua retulisse cernimus. Eadem fere
 Homil. XXVII. in Ep. repetit Byzantinus praeful Homil. LV. in Ioannem, et in
 I. ad Cor. concione singulari, qua nostrum Apostoli locum expla-
 Opp. in N. T. nat, cuiusque latinam versionem, vulgo incerto auctori ad-
 T. V. p. m. scriptam, ERASMVS in adnotationibus ad h. I. HIERO-
 294. NYMO DONATO vindicat, post quem IO. OECOLAM-
 Opp. T. II. p. PADIVS eandem homiliam denuo latinitate donauit, et
 101. ed. MICH. LE. Moguntiae A. clō Io XXII. separatim typis excudi curauit,
 QVIEN. quod in transcurso commemorare lubet. Sic et alii scri-
 CHRYS. ptiores veteres τὸ INA non αἰτιολογικῶς sed ἐκβαλτικῶς saepe
 T. II. Opp. in exponendum esse creberrime inculcant, quorum testimo-
 N. T. p. 350. nia IO. CASP. SVICERVS in thesaurum ecclesiasticum dili-
 T. V. Opp. genter congeslit.
 var. p. 275.
 T. I. p. 1454.

§. III.

Quodsi iam dispiciamus, quamnam significandi vim
 τὸ INA hoc loco habeat, in diuersas interpretes abire sen-
 tentias animaduertimus. CHRYSOSTOMVS modo lauda-
 tus, quem et THEOPHYLACTVS et OECVMENIVS mo-
 re suo sequuntur, hocce Apostoli effatum illis locis ad-
 numerandum censet, vbi vox INA consequutionem et
 euentum notare solet. Οὐδὲ γὰρ, inquit, διὰ τὸτο ἐγένοντο
 αἰρέσεις, ἵνα οἱ δοκιμοὶ φανεροὶ γένωνται, ἀλλὰ τῶν αἰρέσεων τῶν
 γενομένων τὸτο συνέβη: “ Non enim propterea fuerunt hae-
 reses

refes, vt qui erant probati, fierent manifesti, sed cum fuif-
 sent haereses, hoc accidit.“ Consentunt hac in re com-
 plures, quos euoluimus, interpretes DESIDER. ERASMVS,
 IO. ARBOREVS, ANTON. SCAYNVS, CLAVD. GVIL-
 LIAVDVS, CONR. PELLICANVS, ISID. CLARIVS, HV-
 GO GROTIVS, IO. GAGNAEVS, NICOL. HEMMIN-
 GIVS, MATTH. FLACIVS, IO. CLVVERVS, SAL.
 GLASSIVS. Hi inquam omnes, vt alios omittamus, τὸ
 INA non tam αἰτιολογικῶς, quam ἐκβατικῶς hic explicandum
 esse statuunt, ita vt manifestatio piorum *finis* haeresium ne-
 quaquam ab Apostolo constituatur, sed ex illis eandem
 diuinae prouidentiae nutu *euenire* tantum ostendatur.

§. IV.

Neque tamen desunt, qui secus existimant, et *finale*
 causam, eius, quod antecedit, in PAVLI oratione, voculam
 INA indicare, omnino arbitrantur. GVIL. ESTIVS, re-
 iecta graecae ecclesiae doctorum, quam modo et plane
 paullo ante commemorauimus, sententia, *rectius*, pergit,
 AQVINAS et CAIETANVS, ceterique Latini causaliter,,
 hanc partem exponunt; non quod significetur, quis sit,,
 finis ipsarum haeresium, sed in quem finem Deus illas,,
 ordinet, non excitando, sed permittendo, vt magnum ali-,,
 quod bonum ex eis eliciat - - Nam dicere quis poterat:,,
 non ita saltem oportet haereses esse, quin Deus hominum,,
 malitiam reprimendo, vel corrigendo posset illos impe-,,
 dire. Cur igitur id non facit? Ad hoc respondet hac par-,,
 te Apostolus, et sensus est: Haereses non impediri, sed,,
 permitti a Deo hanc ob causam, vt qui probati sunt, mani-,,
 festi fiant. “Placet cum primis *Reformatae*, quam vocant,
 ecclesiae doctoribus notio haec particulae INA αἰτιολογική
 ob rationem illis haud obscuram, qui quid de decretis di-
 uinis, Numinisque circa malum prouidentia, eiusque ar-
 canis,

*Comment. in
h. l. p. 165.*

Opp. T. II.

*P. 54.
Opp. p. 90.*

Secl. I. p. 20.

canis, quae fingunt, consiliis, praecipunt, secum reputant. Ipse IO. CALVINVS, cuius verba AVGVSTINVS MARLORATVS in suos quoque commentarios retulit, “quod „CHRYSTOSTOMVS, ait, particulam ἵνα non causam, sed „eventum indicare contendit, non est tanti momenti. „Causa enim est arcanum Dei consilium, quo sic attem- „perantur mala, ut in bonum finem cedant.„ THEO- DOR. BEZA in *adnotationibus* ad h. l. CHRYSOSTOMI sententiam eatenus se admittere pronunciat, “ut sciamus „quod Apostolus de proborum manifestatione monet, pro- „prie non manare ab haeresi, sed κατὰ συμβεβηκός, et tamen „Dei consilium et scopum hunc esse.„ In eandem con- spirant sententiam, ut ex multis paucos recenseamus, IO. PISCATOR, WOLFG. MVSCVLVS, IO. HENR. HEI- DEGGERVS et IO. COCCEIVS, qui cum adseruisset, Deum decreuisse per haereses probos manifestos facere, mentem suam porro hoc modo explicat: “ἵνα, cur hic non sit τε- „λικόν, sed tantum ἐκβάσιν notet, causam non video. Deus „equidem non deligit haereses ut media boni, sed ordinat „eas permisiue, ut occasionem manifestandae rectitudi- „nis fidelium, ut per eas tententur et ostendantur.„ Idem sentiunt ex *Socinianorum* numero ION. SCHLIGTINGIVS et SAM. PRZIPC OVIVS; quibus praeterea addimus MI- NVM CELSUM, SENENSEM, cuius sub nomine prostat libellus *de haereticis capitali supplicio non adficiendis*, in quo autor τὸ ἵνα itidem non consequutionem, sed causam h. l. ostendere censet, et aduersus eos, qui contrariam amplexantur opinionem, multis verbis disputat, quibus tamen recensendis iam immorari nolumus.

§. V.

Quodsi circa hocce sententiarum discrimen nostro iudicio aliquid definiendum fuerit, initio quidem vocem
INA,

INA, qua PAVLVS haeresium necessitatem cum earumdem vtilitate coniungit, vtique ita interpretandum esse dicimus, vt nec prauis erroribus illud adscribatur, quod diuinae prouidentiae tribuendum est, nec haec ea ratione terminetur, quae cum Numinis sanctitate et bonitate, liberoque hominis arbitrio consistere nequeat. Enimuero haereses nequaquam illud effecerunt, vt probi homines in *Corinthiorum* coetu manifesti fierent; neque existimandum est, ac si non alio modo, quam per haereses illustres fieri potuissent. Potius illa proborum manifestatio haereses insequiebatur, nec tamen casu et fortuito, sed supremo rerum humanarum arbitro rem ita moderante, vt ad proborum manifestationem vergeret. Iste scilicet non constituerat quidem eum in finem, arcano quodam, et absoluto consilio haereses, vt in *Corinthiorum* coetu emergerent; permittebat tamen easdem, aut non impediabat, ob causas sanctissimas iustissimasque, ad finem istum vtilem valde, et salutarem obtinendum. Quibus suppositis conciliari inter se quodammodo diuersas, quas antea recensuimus sententias, et vtramque significationem τῆ INA, quam supra exposuimus, pro diuersa considerandi ratione, huic Apostoli oraculo adplicari posse, omnino arbitramur. Si nimirum ad ipsas haereses respiciamus, *euentum* notabit illa vocula, qui haereses inter *Corinthios* obortas consequutus fuit; sin vero ad Deum, haereses permittentem, atque sapientissime moderantem, attendamus, *finale* causam eadem indicari, dicere nil impedit. Pertinent huc ea, quae ipse SAL. GLASSIVS, cum THEOD. BEZAE verba, ^{Philol. S. L. III. Tr. VII. can. XIX. p. 1124.} antea a nobis adducta, recitasset, recte monuit, "Haec,, *inquiens*, si hoc velint, Dei consilium et scopum esse, vt,, haereses veniant, falsa sunt, sin vero hoc, Deum permittere haereses venire, vt bonus iste finis τὸν δονίμων φανερώ-,,

*Bibl. N. T. il-
lustr. T. II.
p. 356.*

„σεως exinde sequatur, tolerari hoc sensu queunt. „ Ne-
que alia fuit mens ABRAH. CALOVIO, quando PAVLI
oraculum loqui obseruat “de fine permissionis diuinae,
„non haere seos, quae per se mala nullum finem habeat,
„sed a Deo et permittatur, vt bonum inde pro sua sapien-
„tia eliciat, et ad exitum bonum immensa bonitate diui-
„na dirigatur „

§. VI.

De Connexione igitur orationis Apostolicae, cum ex
dictis satis constare possit ; de iis iam dicendum est, quos
irruente haeresium impetu manifestandos esse, docet A-
postolus. Sunt isti ΟΙ ΔΟΚΙΜΟΙ, scilicet *ὄντες*, vti CRYSO-
STOMVS bene explanat, de cuius vocis significatione at-
que vsu, si quaedam praemoneamus, laborem haud plane
superuacaneum suscepisse videbimur. *Δόκιμον, χερίσιμον,
τέλειον* apud HESYCHIVM, et VARINVM PHAVORINVM,
coniungi cernimus. Generatim enim hoc nomine id de-
signatur, quod ob perspectam atque expertam, qua pollet,
sinceritatem, vtilitatem, et virtutem, probum et probatum,
adeoque gratum, acceptumque, dici solet. *Vulgatus*, prae-
ter plures alios latinos interpretes, ΔΟΚΙΜΟΥΣ interpre-
tatur *probatos*, vbi tamen obseruat et THEOD. BEZA in
adnotat. ad h. l. et LIBERT. FROMONDVS, id cum *grae-*
cis fontibus non satis conuenire, in quibus nomen non
participium legatur. *Explorantur etiam alioquin*, quod ad-
dit BEZA, *hypocritae, qui tamen probati dici non possunt.*
Sed ista nobis animaduersio magni momenti haud vide-
tur. Id enim satis habemus, quod optimi Romanae di-
ctionis magistri *probatorum* titulo, illos ornare soleant, qui
non tantum ad examen vocantur, sed illud quoque cum
laude sustinent. Ita, vt e multis vnicum locum profera-
mus, C. SVETONIVS TRANQVILLVS, qui Caesarum
prio-

*Comment. in
b. l. p. 154.*

priorum vitas nitide, nobiliterque scripsit, *probatos senatores* laudat, illosque opponit iis, quos *Orcinos* vulgus vocabat, et qui post mortem *Caesaris* per gratiam et praemium allekti erant. TERTULLIANVS hos, quos PAVLVS ΔΟΚΙΜΟΥΣ vocat saepius, nec male quidem, appellat *probabiles*, h. e. laudabiles, atque ob integritatis et fidei testimonium, maxime commendandos; quo sensu audiunt in versione *Gallica Geneuensi*: *qui sont digne d'approbation*, in *Itala*: *accetteuoli*, in *Belgica*: *die oprecht zijn*, in *Anglica*: *which are approued*. Optime sane in translatione *Gallica* veteri οἱ δοκιμοὶ vocantur: *ceux, qui sont de mise*, qua loquutione a *Gallis* numos bonae notae saepius describi, illi sciunt, qui linguae illorum indolem non penitus ignorant. Tales vero δοκιμοὶ *Ebraeorum* doctoribus vocari בְּחִינִי IO. CAMERONEM et HVG. GROTIUM in h. l. iam obseruasse video.

L. I. C. XXXV.
p. 173. ed. IO.
GEO. GRAE-
VII.
L. de praeser.
C. IV. V. L.
de anima C.
III. adu. Mar-
cion. L. V.
C. VIII.

§. VII.

Vsurpatur vero illa vox frequentissime de metallis, quae tum demum, si bene excocta, et a scoriis purgata, nec vitiata, aut adulterata sint, trapezitis et numulariis probantur, cuius rei exempla in libris *Graecorum* vbiuis sunt obuia. IVLIVS POLLVX, qui *Graecum Onomasti-* cum reliquit, ἀργύριον δοκιμον, ἐπίσημον, γνήσιον, καθαρόν, ἀμιγές, ἀκρατον, ἀκίβδηλον, ἀκριβές, νόμιμον, ἀκέραιον, ἀδιάφθορον, ἀθολον, ἀχραντον, ἀνεπιβέβητον opponit παρασήμῳ, παρασεσημασμένῳ, κεκιβδηλευμένῳ. *Graeci* interpretes, quos vulgo a numero LXX. vocant, aurum רַהֲטָה purum II. Paralip. IX, 17. מַרְפֵּן solidum I. Reg. X, 18. קָקַר defaecatum I. Paral. XXVIII, 18. argentum item קָקַר purificatum, I. Paral. XXIX, 4. et עֵבֶר לְסַחַר quod communi mercatorum vsui seruit, Gen. XXIII, 16. per δοκιμον in versione sua exposuerunt.

L. III. C. X.
segm.
LXXXVI. p.
310. ed. Am-
stelod.

Lexic. T. I. p.
614. ed. LV.
DOLF. KV.
STERI.
L. I.C. XLV.
et XCVI. p.
25. et 41. ed.
IAC. GRO.
NOVII.
Hist. L. VI. C.
II. p. 185.
Contra CEL-
SVM L. III.
p. 119. ed.
GVIL.
SPENC.
Hist. L. II.
C. XXXVI.
p. 71.
L. V. C. CXI.
p. 328.
Onomast. L.
I. C. X. segm.
CXXVI. p. 122.
L. III. C. XI.
XII. XIII.
V. IAC. GRO-
NOVII Thes.
antiq. gr. T.
VIII. p. 2174.
seq.
V. FALCON.
inscr. athlet.
ap. GRO.
NOV. l. c. p.
2332.

Idem tamen vocabulum non minus tritum et vsitatum est
 scriptoribus, cum in describendis aliis rebus pulcherrimis
 atque praestantissimis, quae reliquas sui generis, laude et
 dignitate antecellunt, tum in commendandis hominibus,
 quorum praeclara indoles et virtus perspecta atque explo-
 rata est. SVIDAS quendam, cuius tamen nomen ex
 membranis excidit, ἐν γε Ἰταλιώταις πᾶσι δοκιμον praedicat.
 LYCVRGVM τῶν Σπαρτηλέων δοκιμον ἄνδρα, virum inter Spar-
 tatas probatum, nominat HERODOTVS, qui quoque eo-
 dem nomine ornat DEIOCEM, virum inter Medos sa-
 pientem. HERODIANVS viros ἐπὶ λόγοις ἐνδοκιμωτάτους
 celebrat. ORIGENI δοκιμὸν ἐν ἰατρικῇ medicus probatus,
 CLEMENTI vero ALEXANDRINO loco infra §. IX. ad-
 ducendo δοκιμος τραπεζίτης laudatur. Cum primis tamen
 illi, qui in militari arte, et in exercitationibus ludisque
 gymnics reliquis praestabant, honorifico δοκίμων titulo so-
 lebant decorari. Δοκίμιον δὲ στρατιωτῶν κάματος, ἀλλ' ἔ τρυφύ:
 Labore miles probatur, non mollitudine, ait HERODIANVS.
 Satellitem Onesili τὰ πολέμια κάρτα δοκιμον, in re bellica val-
 de probatum appellat, HERODOTVS. A POLLVCE στρα-
 τιστῶται ἐπίλεκτοι, ἑκκρίτοι, πρόκριτοι, δοκιμοί, εὐδοκιμοί commen-
 dantur. Sic ad certamina athletica non admissos fuisse
 constat, nisi qui Hellanodicis et Athlothetis se adprobaf-
 sent, qua de re PETRI FABRI *Agonisticon* inprimis mere-
 tur conferri, vt alios, qui eius scrinia fere compilarunt,
 omittamus. M. AVRELIVS ASCLEPIADES in inscriptio-
 ne, quam ex marmore *Farnesiano* plenissime descripsit
 OCTAV. FALCONERIVS, his laudibus celebratur:
 ΕΝ. ΑΥΤΟΙΣ. ΤΟΙΣ. ΣΚΑΜΜΑCΙΝ.
 CΤΕΦΑΝΩΘΕΙC. ΚΑΙ. ΤΑΙC. ΠΡΟΠΕΙΡΑΙC.
 ΤΟΥΤΩΝ. ΠΑCΑΙC. ΔΟΚΙΜΑCΘΕΙC.
 Ceterum senatores, praetores, oratores, pueri item ciuium
 nu-

numero adscribendi, *Graecis*, apud quos varia δοκιμασίαι genera in usu erant, δοκιμοι quoque dicebantur, si quidem iis rebus, quae in ipsis exquirebantur, rite essent instructi. Conf. HARPOCRATIONIS *Lexic. X. Oratorum*, et HENR. VALESIVS in not. p. 22. ARISTOPHANIS *Scholias* ad v. 576. in *Vesp. I.* p. 299. ed. LVDOLF KVSTERI, et FLORENS CHRISTIANVS in notis ad istum locum p. 137.

§. VIII.

Nec in sacro N. T. codice infrequens huius, quam explicamus, vocis est lectio. Praeterquam enim quod IACOBVS, Apostolus C. I. 12. δοκίμοις, quorum in tentationibus insigniter perdurat probitas, εὐφρανόν τῆς ζωῆς certissime pollicetur; PAVLVS praesertim hoc nomine delectatur, eodemque γνησίως sospitatoris nostri sectatores saepissime solet ornare. Ita de eo, qui Christo fideliter seruit, quod sit εὐάρεστος τῷ Θεῷ καὶ δοκιμὸς τοῖς ἀνθρώποις pronunciat, Rom. XIV, 18. In eadem epistola C. XVI, 10. APELLEM δοκιμον ἐν χριστῷ, sincerum et probatum Christi discipulum appellat, quod summae virtutis testimonium esse merito iudicat ad h. l. THEODORETVS, ὃ γὰρ inquiens, μηδὲν ἔχειν κιβδηλὸν, τῶν ἀγαθῶν ἐστὶ κολοφών. CHRYSOSTOMVS vero ita in ista verba commentatur: ὁ δὲν τέτλε τὸ ἐπαινεῖσθαι ἴσον, τὸ ἀληπτεῖν εἶναι, καὶ μηδεμίαν παρέχειν λαβὴν ἐν τοῖς καλοῖς Θεὸν πράγμασιν. Όταν γὰρ εἶπη τὸν δοκιμον ἐν χριστῷ πᾶσαν ἀρετὴν καταλέγει. Idem Apostolus II. Cor. X, 18. monet, non illum esse δοκιμον, probumque Christi ministrum, qui seipsum magnifice commendet, sed quem ipse Dominus testimonio suo et commendatione dignum iudicet. Alibi TIMOTHEVM ad sacri muneris partes rite et diligenter peragendas cohortaturus, his verbis ipsum compellat: σπένδασον σεαυτὸν δοκιμον παραστήσαι τῷ Θεῷ II. Tim. II, 15. Ceterum τοῖς δοκίμοις opponuntur ἀδοκιμοί, illi nimis-

rum, qui vt scoria et falsa moneta, cum probationem non sustineant, reiiciuntur Ier. VI, 30. aut qui, iudice HENR. HAMMONDO (ad Rom. I, 12. et I. Cor. IX, 27.) a proposito sibi fine aberrant, et praemio, quod consequi contende-
 debant, excidunt. Tales sunt ἀδόκιμοι περὶ τὴν πίσιν II. Tim. VIII, 8. ἀδόκιμοι πρὸς πᾶν ἔργον ἀγαθόν Tit. I, 16. (Conf. II. Cor. XIII, 5. seq.) Hi merito vocantur γῆ ἀδόκιμος, terra non frugibus bonis, sed tribulis spinisque ferendis idonea, Hebr. VI, 8. Quapropter ipse PAVLVS omnem nauabat operam, ne dum alios ad δοκίμων officia praestanda excitabat, ipse ἀδόκιμος iudicaretur I. Cor. IX, 27.

§. IX.

Atque ex his quidem facile elucet, quosnam τῶν δοκίμων nomine in *Corinthiaca* ecclesia intelligi velit Apostolus. Siue enim ad nobiliora metalla, quae in igne spectantur, vti cum AMBROSIO existimat ESTIVS, siue, quod aliis perplacet, ad athletarum militumque explorationem, virtutemque, Vir diuinus adludat, homines vere christianos ipsum designare, certum est, in quibus nihil falsum, nihil simulatum, qui veluti aurum argentumue solidum probumque numisma diuino Spiritu signati, non tantum morum sanctimonia et castitate erant insignes, sed etiam caelestem, quam animose profitebantur, doctrinam simpliciter et candide retinebant, et aduersus propugnatores patronosque errorum strenue defendebant. Qua ratione per haereses veluti per ignem explorati, δοκιμὴν egregie ferebant, bonumque decertantes certamen omnes tentationum insultus feliciter superabant, ipsique Deo, summo sacri agonis praesidi ac iudici, probabantur (II. Tim. II, 3. seq. IV. 7. seq.) Hosce probatae fidei et sinceritatis Christianos PAVLVS in epistolae inscriptione C. I. 2. ἡγιασμέ-
 νους ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, κλητὲς ἀγίας salutauerat; aliis vero in lo-
 cis,

cis, similitudine itidem a gymnasticis exercitationibus ducta, appellat *τελής*, integros et perfectos I. Cor. II, 6. Phil. III, 15. Col. I, 28. etc. ad eam scilicet perfectionem animo respiciens, quae ab homine, in militantis ecclesiae palæstra etiamnum constituto, expectari potest. ALEXANDRINVS L. VII. *Stromat.* C. XV. p. 887. ille CLEMENS, cum hunc locum interpretatur, *δοκίμης*, quorum mentionem facit Apostolus, egregie prorsus hunc in modum describit: *Δοκίμης ἦτοι τὰς εἰς πίσιν ἀφικνεμένους λέγει, ἐκλεκτικώτερον προσίοντας τῇ Κυριακῇ διδασκαλίᾳ· καθάπερ τὰς δοκίμης τραπεζίτας τὸ κίβδηλον νόμισμα τῷ Κυρίῳ ἀπὸ τῷ παραχαράγματι διακρίνοντας, ἢ τὰς ἐν αὐτῇ τῇ πίσει δοκίμης ἤδη γενομένους, κατὰ τε τὸν βίον, κατὰ τε τὴν γνῶσιν.*

§. X.

Quae cum ita se habeant, nequaquam opus esse iudicamus, ut τῶν δοκίμων nomen, quod a quibusdam fieri animaduertimus, hic presse nimis et anguste definiatur. Illi, qui cum CHRYSOSTOMO, THEOPHYLACTO, OECVMENIO, THEODORETO haereses, quarum necessitatem PAVLVS antea inculcauerat, non de erroribus circa fidei Christianae capita, sed περὶ τῆς διχωνίας τῆς καὶ τὰς τραπέζας de contentiōibus atque diffidiis circa sacra epula, in *Corinthiorum* coetu subortis, exponunt, non pauperes tantum, qui ab opulentioribus haud sine contemptu ab epulari accubatione exclusi, constanter et patienter id ferebant, verum etiam eos indicari aiunt, quibus nihil erat sanctius et antiquius, quam, ut, ceteris turpiter tumultuantibus, et immoderatus sese ingurgitantibus, modeste, continenter sobrieque, sacra conuiuia, iuxta Apostolorum praescriptum et disciplinam, agitabant. Ast uti alio loco, congestis hanc in rem variis argumentis, demonstraui-
mus, non contentiones rixasque, sed doctrinae errores, qui-

V. Dissert. de
Haeres. neces.
sit. C. I, §. X.
seqq.

quibus ipsa fidei vnitas inter *Corinthios* sauciata fuit, haeresium nomine hic notari; ita τὸ δοκίμιον eorum, quos laudat Apostolus, in sacris istis Agaparum caerimoniis tantummodo quaerendum esse, neutiquam arbitramur, praefertim, quod in externis istis ritibus valde se honeste gerere poterant etiam hypocritae et improbi, quos profecto in τῶν δοκίμων numerum referendos esse nemo adfirmauerit.

§. XI.

Sunt qui τὰς δοκίμας, a PAVLO commendatos, *electos* appellare solent. Interpres AETHIOPS eosdem vocat *electos fratres*. TERTVLLIANVS hoc pronunciatum Apostoli ita explanat: *Vt electi manifestentur, ut reprobis detegantur.* HIERONYMVS quoque *ad tempus*, inquit, *valet haeresis, ut electi quique manifesti fiant et probati sint.* Hos plures recentioris aetatis interpretes sequi cernimus, ex quibus S. BRVNONEM, IO. CALVINVM, IO. PISCATOREM, WOLFG. MVSCVLVM, GVIL. ESTIVM et NATALEM ALEXANDRVM nominamus, qui omnes per τὰς δοκίμας *electos* volunt intelligi. Et hoc quidem bene se haberet, si quod Romanis scriptoribus saepius in vsu esse nouimus, electi non alii dicerentur, quam homines egregii atque eximii, qui virtutis solidae, et integritatis laude, reliquis praestant. Quod si vero autores, quos nominauimus, ad futurae vitae felicitatem perennem electos intuitu fidei, in qua ad finem vitae vsque perseuerant, velint intelligi, minus apte et accommodate id fieri iudicamus. Enimuero sicuti vox ἀδόκιμος nequaquam simpliciter reprobum, et ob *finalem* infidelitatem, poenis cruciatibusque sempiternis addictum, significat, quod MATTH. FLACIVS iamiam bene obseruauit; ita nec δοκίμος idem plane est, ac *electus*, cum vtrumque vocabulum non tam reprobrationis aut electionis actum, quam rei aut personae

L. de praescr.
C. XXX. p.

241.
Comment. in

Ierem. L. II.

ad C. X. Opp.

T. V. p. 242.

Comment. litt.

et moral. in

Epist. p. 201.

Clau. Scr. S.

P. I. p. 985.

nae qualitatem et conditionem notat, ob quam vel adprobari, vel improbari illa solet. Praeterea omnes quidem ad sempiternam gloriam electi, quatenus veram fidem ad mortem vsque retinent, δοκιμοι utique sunt; non omnes tamen δοκιμοι electi eo, quem exposuimus, sensu dici possunt, siquidem inter illos multi dantur πρόσκαιροι, qui aliquamdiu fidei adhaerentes, ab ea tandem turpiter desciunt, suaque culpa misere pereunt Matth. XIII, 21. Marc. IV, 17. Neque dubium est in ipsa *Corinthiorum* communitate plures extitisse, qui haeresium insultibus tentati, caelestis veritatis amorem primum quidem et per temporis aliquod spatium Deo et ecclesiae probarunt, postremo tamen πίστιν καὶ ἀγάπην συνείδησιν ἀποσάμενοι περὶ τὴν πίστιν ἐναυάγησαν I. Tim. I, 19.

§. XII.

Quandoquidem vero Apostolus utilitatem haeresium in eo ponit, ut probatae fidei Christiani, in *Corinthiorum* coetu ΦΑΝΕΡΟΙ ΓΕΝΩΝΤΑΙ *manifesti fierent*, ista Φανέρωσις aut Φανεροποίησις iam planius paullum exponenda est. Constat autem deriuari vocem ΦΑΝΕΡΟΣ ἀπὸ τῆ φαίνεσθαι *lucere*, quod proprie de luce, sole, ceterisque caelestibus ignibus dicitur (Conf. Matth. II, 7. Io. I, 5. V, 35. Phil. II, 15. II. Petr. I, 19. Apoc. I, 16. XXI, 23.) Creberrime vero transfertur illa vox ad alia, quae in luce sunt posita, atque in conspectu omnium versantur. Hinc ΦΑΝΕΡΟΝ idem est ac illustre, clarum, conspicuum, apertum, manifestum, notum, obuium, reiectum, opponiturque rebus tectis, occultis atque latentibus, quae reconditae sunt, et penitus abditae. Φανερός, ἐναργής, ἐτοίμως, ut vocabula idem significantia, SVIDAS coniunxit. ARISTOTELEM in descri- T. III, p. 577.

bendis auibus, quae semper adparent atque conspicuae sunt, hac voce usum fuisse, GVIL. BVDAEVM atque HENR.

Hist. L. I. C.
XVII. p. 10. ed.
OXON.

L. IV. C.
CXXIII. p.
283.

Stratagem.
L. I. C. I. p. 9.
conf. C. XXV.
p. 50. ed.
PANCR.
MAASVIC.

V. GERH.
IO. VOSSII
Etymolog.
lingu. Lat.
Opp. T. I. p.
249.

STEPHANVM in *commentariis et thesauro graecae linguae* iam adnotasse video. THVCYDIDES Graeciam per longum temporis interuallum impeditam esse commemorat, *φανερὸν μηδὲν κατεργάζεσθαι, ne vllum illustre facinus ederet.* Idem scriptor vetustissimus pariter atque politissimus refert de *Mendaeis*, quos *Erastidas* in fidem recepit, quod *φανέρως προσεχώρησαν*, id est, vt *scholiastes* hanc loquendi formam explicat, *ἀνευ προδοσίας, sine proditione, et aperte deditionem fecerint.* Ὅπλα φανερά *arma aperta et conspicua* dixit POLYAENVS, quibus *Bacchum* haud fuisse vsum scribit, cum aduersus *Indos* expeditionem fusciperet, eosque astu et callidis inuentis eluderet. Simili ratione in sacris scripturis vocem *φανερὸς* saepius vsurpatam cernimus. Sic *Seruator* loquens de precibus, eleemosynis et ieiuniis, quae fiunt ἐν κρυπτῷ, fore promittit, vt ἐν φανερῷ a Deo liberalissime compensentur Matth. VI, 4. 6. 18. Alio loco hanc sententiam pronunciat: Οὐ γάρ ἐστι κρυπτόν, ὃ ἐ φανερόν γενήσεται· ὁ δὲ ἀπόκρυφον ὃ ἐ γνωσθήσεται, καὶ εἰς φανερόν ἐλθῇ Luc. VIII, 17. Insigne PETRI et IOANNIS miraculum ipsi Iudaeorum procures fatentur fuisse πᾶσι τοῖς κάλοις ἱεροσολαῖμ φανερόν. Act. IV, 16. PAVLVS discrimen constituit inter Ἰσδαῖον ἐν τῷ φανερῷ, et Ἰσδαῖον ἐν τῷ κρυπτῷ Rom. II, 28. seq. idemque flagitiosa carnis opera describens φανερά eadem appellat Gal. V, 19. Verum plura eiusdem generis hic accumulare non opus est. Ceterum tametsi *Vulgatus* ceterique Latini interpretes, quando *φανερὸς*, quos forte significantius *illustres* aut *conspicuos* dixissent, *manifestos* nominarunt, vim vocis *graecae* haud penitus expressisse videri possint; cum Romanae tamen linguae indole illa loquendi ratio satis bene conuenit. Manifestum enim, a *manu* et antiquo *fendo* deductum, id proprie est, in quod manus *fendunt* h. e. incidunt, siue quod

ma-

manibus festim seu cito occurrit, quodque ita clarum et obuium est, vt manibus quasi palpari queat. Hinc *manifestarius fur* PLAVTO dicitur, qui vulgo *notorius*. FLO-
RVS *manifestam victoriam* vocat, quae non anceps, sed certa et haud dubie euentura est. Sicuti contra apud
OVIDIVM

Aulular. A.
III. sc. IV. v.
10.
Rer. Rom. L.
II. C. VII.
Metamorph.
L. XV. 577.

Thyrrenae gentis baruspex
Magna quidem rerum molimina vidit in extis
Non manifesta tamen.

§. XIII.

Haec eo consilio adduximus, vt quid de ista loquendi forma, ΦΑΝΕΡΟΝ ΓΙΝΕΣΘΑΙ, statuendum sit, euidentius perspiciatur. SYRVS interpres hoc vnico exposuit vocabulo *φανερὸν* vt *innotescant, cognoscantur*. Conuenit illud cum Graecorum *φανερῶσαι*, quae vox persaepe in S. codicis lectione obuia, non tantum de rebus variis, sed etiam de personis vsurpari solet. (V. II. Cor. III, 3. V, 10. sq. XI, 6. I. Io. II, 19.) Neque tamen optimis veteris *Graeciae* scriptoribus insolita est dicendi ratio, vocis istius passiuae significationem duplici hoc verbo *φανερὸν γίνεσθαι* describere. Commode hic se nobis offert, vt alios omittamus, HERODIANI locus, qui *Plautiani* cadauer in viam proiectum memorat *ὡς αὖν πᾶσι φανερὸν γένοιτο*, vt omnibus esset spectaculo. Pari modo etiam viri *θεόπνευστοι* hoc loquendi genere vtuntur, cuius rei exempla extant clarissima Marc. VI, 14. Act. VII, 13. I. Cor. III, 13. XIV, 25. Phil. I, 13. Nostro certe in loco suae orationis verba non sine caussa ita construxisse videtur Apostolus. Nimirum indicat, iis, qui *τῶν δοκίμων* nomen rite velint tueri, omne studium in eo collocandum esse, ne probi tantum appareant, sed vt re ipsa tales se declarent, ipsorumque probitas vndique conspicua reddatur. Hinc
CHRYSOSTOMVS: *ἐκ εἶπεν, ἵνα ὑμεῖς δοκιμοὶ φανῆτε, ἀλλ' ἵνα εἰ δοκιμοὶ φανεροὶ γένηνται, οἱ ἐν ὑμῖν τοῖςτοις*. Non dicit, vt

Hist. L. III.
CXLII. p. 118.

Homil.
XXVII. in I.
ad Cor. I. V.
Opp. in N. T.
p. 291.

L. de anima

L. III. p. 343.

vos adpareatis probati, sed ut probati fiant manifesti, qui sunt inter vos tales. Non enim videri, sed esse probum vera demum Christianorum est gloria, quippe qui non tantum debent φαίνεσθαι ὡς φωστῆρες ἐν κόσμῳ, sed etiam γίνεσθαι ἀμεμπτοὶ καὶ ἀκαίραιοι, τέκνα Θεῷ ἀμώμητα ἐν μέσῳ γενεᾶς σκολιᾶς καὶ διεστραμμένης Phil. II, 15. idque exemplo IOANNIS, qui erat ὁ λύχνος ὁ καίόμενος, καὶ φαίνων, IO. V, 35. Et in hanc quidem sententiam Apostoli verba optime expressit TERTULLIANVS oportuisse, inquit, *haereses existere, ut probabiles quique emicarent*; nec non CHRYSOSTOMVS eo, quem diximus, loco scribens his verbis: Τί δέ ἐστιν, ἵνα οἱ δοκιμοὶ φανεροὶ γένωνται ἐν ὑμῖν; ἵνα λάμπωσι μεζόνως: “Quid est autem, ut qui probati sunt, manifesti fiant inter vos? ut, radiantis luminis instar, magis splendescant.” Ὁ δὲ βέβαια εἰπεῖν τῆτό ἐστιν, ὅτι τὰς ἀπεριτρίπτες, καὶ τερερὲς ἔ μόνον ἔδεν τῆτο παραβλάπτει, ἀλλὰ καὶ δύκνυσι μάλλον, καὶ λαμπροτέρως ἀποβαίνει: “Hoc enim vult dicere: eos, qui sunt firmi ac stabiles non modo hoc nihil laedit, sed etiam magis ostendit, et reddit splendidiore. Quibus consentanea sunt ista THEODORETI in h. l. Ἀλλὰ τῆτό φησιν ὁ Θεὸς Ἀπόστολος, ἔ λυμαίνεται Ἐλεγχόμενων τῶν πονηρίᾳ συζώνων, τῶν ἀρίστων ἀνδρῶν τὸ δοκιμὸν δύκνειναι: „Sed hoc, ait diuinus Apostolus, nihil adfert detrimenti. „Dum mali redarguuntur optimorum virorum probitas „ostenditur.

§. XIV.

Sed quae huius manifestationis sit ratio, ut rectius intelligatur, status *Corinthiacae* ecclesiae, ob oculos nobis proponendus, atque paullum contemplandus est. In omni Christianorum coetu, ob diuersam hominum indolem et ingeniorum varietatem, illud euenire solet, ut probi bonique malis et improbis admixti sint; id quod seruator eccle-

ecclesiam comparans mox cum *agro*, in quo bonum triticum et zizania crescunt, mox cum *sagena*, in qua boni et mali pisces concluduntur, Matth. XIII, 24. seq. 47. seq. diserte condocuit. Eadem erat *Corinthiacae* ecclesiae facies, in qua alii τῶν δοκίμων, vereque credentium nomen merebantur, alii, quamvis eandem cum sinceris Christi sectatoribus doctrinam profiterentur, fingeant tantum se Christianos temporis causa, atque τῶν ἀδοκίμων, impiorum et hypocritarum numero erant adscribendi. Vtrique ἀδοκιμοι pariter atque δοκιμοι, in coetu quodammodo latebant et occultabantur. Ἀδοκιμοι enim fidei et nominis Christiani specie, variisque simulationum inuolucris improbitatem suam tegere solebant: δοκιμοι vero, tamquam ecclesiae inuisibilis membra, cum Christo illius capite, verae fidei vinculo arctissime copulata, a fictis spuriisque Christianis, haud prorsus poterant distingui. Cum vero variae inter *Corinthios* pullularent sectae atque haereses, ἐκ πολλῶν καρδιῶν διαλογισμοὶ deuelabantur (Luc. II, 35.) ita, ut et improborum peruersitas, et integritas proborum, in lucem quasi protracta, omnium oculis conspicienda exponeretur. Illi namque, homines videlicet leues, ac quavis aura mobiliore, mali genii instinctu, sectarum errorumque autoribus facile adhaerescences, a diuinae veritatis tramite recedebant turpiter, atque hac ratione ex latebris tenebrisque quasi erumpebant, suaeque vitiositatis atque inconstantiae certissima edebant argumenta. Et hanc quidem τῶν ἀδοκίμων φανέρωσιν a PAVLO, nostro in loco itidem indicari IO. CALVINVS et SAM. PRZIPCOWIVS Comment. in b. l. p. 195. haud incongrue iam monuerunt. Hi contra, qui animo non minus, quam ore, puriori religioni se addixerant, cum omnem operam curamque in id conferrent, ut Spiritus sancti gratia adiuti, fidei fundamento firmiter insisterent,

Homil.
XXV. in
I. Cor. T.V.
Opp. in N. T.
p. 293.
Conf. BE-
NED. ARE-
TII Com-
ment. in h. l.
p. 342. et
DAV. PA-
REVS Opp.
T. II. p. 551.

prauorum doctorum insidiis fortiter repugnabant, a doctrinae corruptelis integros se seruabant, fideique adeo suae et ingenuitatis splendidissima dabant documenta. Ita nimirum haereses optimis ecclesiae *Corinthiacae* membris opportunitatem offerebant idoneam suam declarandi probitatem, quae alioquin occulta et veluti sepulta iacuiisset. Sicuti scilicet tempestas ostendit gubernatorem, qui inter procellas turbinesque nauem recte gubernare nouit, qua similitudine CHRYSOSTOMVS rem scite illustrat; aut sicut belli, vel concitatae seditionis tempore, cum hostes impressionem faciunt, ciuesue turbulenti rem publicam concutiunt, eorum virtus, qui pro patriae salute fortiter pugnant, principique, quam debent, fidem egregie seruant, illustrior redditur; ita, exortis haresium procellis, haereticisque ecclesiae tranquillitatem conturbantibus, illi demum manifesti fiunt et conspicui, qui caelestem veritatem tuendam atque defendendam sincere amplectuntur, et erga Deum pariter ecclesiamque summam fidelitatem comprobant. Qua certe ratione probi et improbi apertissime segregantur, et facillime discerni possunt. *Vbi enim talia eueniunt*, ait HVGO GROTIUS in h. l. *discedit scoria a corpore, manet aurum*. Sed de his infra dicendi occasio commode redibit.

§. XV.

Iam reliquum est, ut quid sibi velint istae voces: EN YMIN, quibus sententiam claudit Apostolus, paucis ostendamus. Equidem SYRVS interpres, qui particulas (ἐν ὑμῖν) *in vobis* non in fine, sed in medio commatis collocavit, orationem ita construxisse videtur, quasi PAVLVS hac ferie scripsisset: ἵνα οἱ δοκιμοὶ EN YMIN φανεροὶ γένωνται. Verum tametsi sensus non penitus incongruus ex ista expositione

fitione enascatur, siquidem de illis hic agitur δοκιμοις, qui *Corinthiacam* ecclesiam ornabant; ordo tamen verborum, quem omnes graeci codices exhibent, nequaquam temere est immutandus. ION. SCHLIGHTINGIUS verba EN YMIN propterea in fine posita esse arbitratur, quod ad utrosque *probatos* et *manifestos factos* referri queant. Nos iisdem non tam τῶν δοκιμῶν, quam potius manifestationis ipsorum, rationem describi existimamus, ita quidem, ut maxime *Corinthiorum* causa istam φανεροποίησιν fieri debuisse intelligatur. Deum certe quod attinet, in ipsius conspectu, ut magis manifesti fierent per haereses sectasque *Corinthii*, plane opus non erat. Ille enim, cuius tanta est perfectio, ut nihil omnino fieri, vel cogitari possit, quod ipsius scientiam fugiat, vnumquodque coetus illius membrum, eiusque indolem, optime norat, et sicuti impii et male agentes ipsum neutiquam latebant, ita nec probos, illorumque sinceritatem, ignorare poterat. Nam ἐγὼ Κύριε τὸς ὅλους αὐτῶν H. Tim. II, 19. Iccirco ad *Corinthios* praesertim spectabat illa manifestatio, quo nimirum οἱ δοκιμοι partim sibi ipsis, partim aliis, qui in coetu illorum aetatem degebant, magis innotescerent. Ipsi enim δοκιμοι, superatis feliciter, quae ab haeresi haereticisque impendebant, periculis, se ipsos suamque probitatem clarius perspiciebant. Ceteri vero de illorum probitate, quibus melior mens erat, certius persuasi, eam inde utilitatem capere poterant, ut, quae recta, et prava sunt, accuratius diiudicare, improbos a probis, sapienter discernere, illorum vitia et corruptelas diligentius euitare, ab his vero virtutis et constantiae exemplum petere condiscerent, per omnem vitam exprimendum.

Opp. T. II.
P. 54,

CAP. II.

DOGMATICVM

VTILITATEM HAERESIVM
GENERATIM EXPONENS

§. I.

V. PLAVT.
Mercat. A. V.
Sc. IV. v. 45.
 TERFNT.
Pborm. A.
IV. Sc. IV.
 v. 9.

EXposito haftenus diuino PAVLI oraculo, quo haereses in *Corinthiorum* coetu enatas ipsis vtilis valde atque salutare esse luculente commonstravit, ordo et methodi constitutae ratio postulat, ut de haeresium utilitate, quam ecclesiae Dei adferunt, generatim nunc verba faciamus. *Utile* autem, quod veteres *utibile* dixerunt, id omne appellatur, quod usum sui praestat, qui, cum res, quae utilitate se commendant, variae sint et multiformes, varius quoque et multiplex esse solet. Sic aliud dicitur utile *physice*, ut alimenta, medicamina, exercitationes, et reliqua, quae ad corporis sustentationem et corroborationem faciunt; aliud *politice*, ut leges, foedera, pax, et quodcunque ad corpus ciuitatis inuiolatum integrumque conservandum pertinet; aliud *moraliter et theologicè*, quorum virtutes omnes, variaque Numinis beneficia, quae in commodum mortalium cedunt, tandemque sempiternam salutem ipsis adferunt, referenda sunt. Attamen cum multa pulcherrimam utilitatis speciem habeant, quae tamen fraude sua multum fallit, et re ipsa nulla est, *vera* utilitas ab *apparenti* atque *spuria* merito discernitur. Illa, ut cum iustitia et honestate coniuncta semper sit, necesse est; haec vero, quod iustum est atque honestum, haud attendit, et ad tempus quidem commoda adferre videtur, quae tamen incommodorum damnorumque gravitate tandem misere commutantur. Grauter hanc in rem ipse scribit

scribit M. TVLLIVS CICERO: "Hoc autem, de quo nunc, agimus, id ipsum est, quod vtile appellatur, in quo verbo lapsa consuetudo deflexit de via, sensimque eo deducta est, ut honestatem ab utilitate secernens, constitueret, esse honestum aliquid, quod vtile non esset, et vtile, quod non honestum, qua nulla pernicies maior hominum vitae potuit adferri.

L. II. de Offic.
c. IX.

§. II.

Atque hinc statim intelligitur, quid de illa quaestione: an haereses profint reipublicae? sentiendum sit. Equidem nostrarum partium hoc loco haud est, illam diiudicare controuersiam, quae circa diuersarum religionum tolerantiam inter PETR. BAELIVM et PETR. IVRIVM, aliosque viros doctos, quondam, maxime in *Belgio*, agitata fuit. Omnes tamen, qui vnamquamque rem momento suo ponderare didicerunt, in eo nobiscum consentient, mediam hic ineundam esse viam, seduloque cauendum, ne vel vis et violentia conscientiis inferatur, quod nec rationi, nec religioni satis est congruens; vel tolerantiae termini ultra, quam veritatis conseruandae propagandaeque studium, et purioris ecclesiae salus permittit, improuide dilatentur. Sunt tamen, qui, uti omnia metiuntur emolumentis, neque haec praeponderari volunt honestate, ita et ex religionum diuersitate, qua veluti stratagemate uti solent, ipsaque adeo haeresi, plurimum emolumenti, tranquillitatem scilicet, commerciorum incrementa, ciuium amplificationem, rerumque omnium abundantiam rei publicae pollicentur. Hi sane ingenio animique leuitate nobis referre videntur illum *Turcarum* Imperatorem, SOLIMANNVM, qui cum horti planitiem versicoloribus floribus vernantem aliquando adspiceret, palam professus est, religionum diuersitatem, quas sequantur imperio *Tur-*

V. PHILIPP.
CAMERARIVS *Hor.*
subcis. P. I. C.
LVIII. p. 262.

cico subiecti, sibi non minus vtilitati esse atque iucunditati, quam illam florum herbarumque varietatem, quae non solum nihil obfit, sed oculos et sensus mirifice recreet reficiatque. Certe si quis de religionum sectarumque in Christiano coetu discrepantia ita sentiat, eandemque societati civili non parum prodesse credat, pro Iunone nubem, et pro vera spuriam vtilitatem amplectitur, quae fallax et inconstans, atque ita comparata est, ut maiora tandem mala, cum regnorum ciuitatumque florentissimarum exitio saepe coniuncta, eam consequantur. Beata potius et felix illa respublica dicenda est, in qua ciues caste Numen venerantur, verumque ipsi cultum tribuunt. Pietas enim, quae a recto de Deo sensu numquam potest separari, omnium bonorum, omnisque incolumitatis fons et fundamentum est, iuxta diuinam Apostoli sententiam: Ἡ εὐσεβεία πρὸς πάντας ὠφέλιμός ἐστιν, ἐπαγγελίαν ἔχει ζωῆς τῆς νῦν, καὶ τῆς μελλούσης. I. Tim. IV, 8. Hoc sapienter animo cogitabat THEODOSIVS M. princeps illustri laude celebratissimus. Cum enim quodam tempore Nilus sterilitatem minatus, tardius solito exundare coepisset, Aegyptiique edicto Imperatoris id tribuerent, quo fluuius ex more institutoque maiorum sacrificia facere prohibebantur, THEODOSIVS de illa re, quae ad seditionem spectare videbatur, a praefecto prouinciae certior factus αἰμεινον, ἔφη, πρὸς Θεῖον διαμεῖναι πιστὸν, ἢ τὰ Νεῖλος νόματα, καὶ τὴν ἐντεῦθεν εὐετηρίαν προτιμῆσαι τῆς εὐσεβείας "satius esse, dixit, fidem erga Deum permanere, quam fluentia Nili, et frugum ex iis vbertatem pietati anteponere.

§. III.

Nobis, dum haereticarum doctrinarum commoda, oratione describimus, de vera, honestissima, eaque vtilitate, sermo est, qua Deus haereses et errores in se infestos

V. Sozom. H.
E. L. VII. C.
XX. p. 309.
ed. GVI-
LIELM. REA-
DING.

stos nocentissimosque, prouidentia sua atque sapientia ita moderari solet, ut in ecclesiae coetusque vere Christiani emolumentum, suiue nominis gloriam, feliciter dirigantur. Hic vero quid per haereses, quid per ecclesiam intelligamus, multo sermone et copiosius edisserere non opus est. Enimuero iam alibi vberius exposuimus, haeresium nomine illos prauitatis errores designari, qui ipsum fidei fundamentum, siue *directe*, siue *indirecte*, euertunt, et ab hominibus, Christianos quidem se profitentibus, sed coeca et temeraria animi cupiditate abreptis, disseminantur, atque cum pertinacia defenduntur. Ecclesiam vero dum nominamus, per se sane liquet, nos haud loqui de ea, quae iam in caelis est, et *triumphans* appellari solet, sed ad eam potius respicere, quae adhuc in terrarum orbe sedem et domicilium habet, et ob hostium impetum, contra quos perpetuo ipsi pugnandum est, *militantis* nomine insignitur. Et eam quidem praecipue spectamus ecclesiam, quae coetum sanctorum vereque credentium complectitur. Improbi enim et hypocritae, quoad peruersitatem suam retinent, tantum abest, ut ex haeresi utilitatem capiant, ut potius eadem improbe abutantur ad incredulitatem, leuitatem, aliaque vitia pestifera maxime, ipsisque perniciofa. Praeterea, cum ecclesia recte diuidatur in *uniuersalem*, quae per orbem vniuersum dispersa, plures coetus particulares sinu gremioque suo continet, et *particulares*, quae partes quasi illius vniuersalis constituunt; ad has non minus, quam ad illam, haeresium utilitatem pertinere manifestum est, cuius quoque partem vnumquodque ecclesiae membrum, verae fidei vinculo cum ipsius corpore et capite sanctissimo coniunctum, merito sibi vindicat.

V. Dissert.
de Haeres. necessitate Sect. I.
§. IV. seq.

§. IV.

Huius autem utilitatis autor non alius est, nisi Deus

sapientissimus, qui vti omnium opportunitatum utilitatumque est prouidus; ita et haereses prouidentia sua ea ratione regit, gubernat atque moderatur, vt ab ipsis non parum commodi in ecclesiam redundet. Neque enim putandum est, vel coeco quodam fortunae impetu id contingere, vel ipsi haeresium malo haereticisue, istius modi bonum acceptum esse ferendum. Haereses namque, cum sint pessimae, non nisi pessima producere possunt. Haereticos vero ipse malus daemon, qui non nisi infidias maximas calamitatesque ecclesiae molitur, ad praua dogmata disseminanda mouet et stimulat, eum certe in finem, vt ecclesia DEI motu grauissimo labefactata, penitus concidat, omnesque Christi confectatores ex altissimo felicitatis gradu in summum exitium praecipites agantur. Et ista quidem Numen sanctissimum, cum facile impedire posset, certa tamen ratione fieri permittit, non vt otiosus spectator, sed vt rerum omnium supremus moderator, qui istud haereseos malum sapientissime temperat, haereticorum ferociam comprimit, eorumque nefarios conatus, certis limitibus eosdem circumscribens, ad salutarem piorum vsum benigne dirigit. Conuenit nimirum huic quoque rei Apostoli pronunciatum: *Οἶδαμεν δὲ ὅτι τοῖς ἀγαπῶσι τὸν Θεὸν πάντα συνεργεῖ εἰς ἀγαθόν* Rom. VIII, 28. Haereticos vero, qui veritatem mendacio contaminare solent, istis verbis, quibus fratres suos alloquebatur olim IOSEPHVS, Patriarcha, merito ecclesia compellat: *וַתֵּן חֶשֶׁבְתֶּם עָלַי רָעָה אֱלֹהִים חֶשֶׁבָה* Genes. L, 20. Praeclare hanc in rem scripsit

AVGVSTINVS: "Bene vtitur Deus malis, tamquam summe bonus. Nec fineret bonus fieri male, nisi omnipotens etiam de malo facere posset bene." In quam sententiam quoque

Enchirid. ad
LAVRENT.
Cap. C. Opp.
T. VII. p. 403.
ed. Antw.

que SYNESII, Episcopi Cyrenes, insignis locus nobis opportune occurrit: Ἐπεὶ δ' ἐν ἅπασι γέγονε τὰ κακὰ, τῆς θείας σοφίας καὶ ἀρετῆς, καὶ δυνάμεως ἔργον ἐστὶν ὁ μόνον ἀγαθοποιεῖν. Φύσις γάρ, ὡς εἰπεῖν, αὐτὴ θεῶν, ὡς τῶ πυρὸς τὸ θερμαίνειν, καὶ τῶ φωτὸς τὸ φωτίζειν. Ἀλλὰ κακῶν μάστις, τὸ διὰ κακῶν, ἐπινοηθέντων πρὸς τινῶν, ἀγαθόν τι καὶ χρηστὸν τέλος ἀποτελεῖν, καὶ ὠφελίμως τοῖς δοκῶσι φάυλοις χρῆσθαι. Καὶ γὰρ σοφίας ἐστὶν ἐνμηχαίνειν καὶ τοῖς κακοῖς ἐν δέοντι χρῆσθαι. His apte congruunt egregia PLOTINI verba, quae THEODORETVM descripsisse cernimus.

Ep. LVII. adu.
ANDRONI-
CVM Opp.
p. 192. ed.
DIONYS.
PETAV. Pa-
ris. 1633.
De Graec. ad-
fest. cur. Serm.
VI. T. IV.
Opp. p. 575.

§. V.

Iam, cum varia sint genera utilitatis, cui, supremo Numine rem ita sapienter moderante, haeresium malum inferuire solet, de iis porro exponendum est. Ac primum quidem, hinc enim lubet ordiri, δοκιμασία, *tentatio* et *exploratio ecclesiae* hic attendenda, cuius ipse Apostolus ΔΟΚΙΜΩΝ nomine nos submonet. Omnium vero luculentissime hunc haeresium salutarem usum nos condocent ea, quae leguntur Deut. XIII, 4. “Non obedies verbis prophetarum huius, aut somniantium somnium illi. Nam (מנסה, יהוה) tentans est Iehovah, Deus vester, vos ad cognoscendum, num sitis amantes Iehovam, Deum vestrum, ex omni corde vestro, et ex omni anima vestra.” In ea, quae antecedit, oratione descripserat MOSES *Pseudopropheta*, qui veri prophetae speciem prae se ferens, somniumque diuinitus sibi immissum magnifice iactans, signa et portenta edit, variosque rerum euentus praedicit, ad idololatriam cultumque superstitiosum populum hac ratione abducturus. Fallaci istiusmodi doctore, etiamsi iis, quae praedixit euentus respondeat, ne aures praebeant *Israelitae*, grauitur vir diuinus cohortatur, quandoquidem Numen ista contingere permittat, ut sinceritatis et amoris

in Deut. C.
VIII, 2. p. 513.

erga se periculum faciat. Hanc enim significandi vim habet verbum נסו, quod et alibi in sacris scripturis de Deo, homines tentante, crebro praedicari solet (Gen. XXII, 1. Exod. XV, 2. XVI, 4. XX, 20. Deut. VIII, 2. 16. II. Paralip. XXXII, 31.) Et istiusmodi quidem loquendi formam maiestati diuinae parum conuenientem, et ex vulgari ethnicorum sermone ortam esse censet IO. CLERICVS. Sed pro more suo id audacius adfirmat, quod cum diuinarum litterarum dignitate satis conuenire nequit. Rectius idem vir doctus loquutionem istam per ἀνθρώπων πείρασον explicat, eoque spectare ait, *ut intelligatur Deus fecisse id, quod solent homines, quando cuiuspiam animum tentare volunt.* Hoc enim sensu legitur idem vocabulum נסו de Regina Schebae, quae ad SALOMONEM, aenigmatibus ipsum tentandi causa, accessit I. Reg. X, 1. Illa ramen, quae Deo tribuitur, tentatio caute omnino atque sobrie est explananda. Deus scilicet nequaquam tentat homines *tentatione seductionis*, ut diuinae sapientiae doctores loquuntur, cum sit ἀπειρασμός κακῶν Iac. I, 14. cuiusmodi tentatione Satanas, mundus, et pravae cupiditates, animos ad flagitia excitulare solent, atque pertrahere. Neque ideo tentat Deus, quod nesciat, aut, ut tentando ipse cognoscat, quid mente reconditum habeant mortales, quorum *corda et renes* penitus inspicit ac perspicit (Ps. VII, 10. Ier. XI, 20. XVII, 10. XX, 12.) Sed ita potius tentat homines atque experitur, ut et animorum latebras atque recessus aliis patefaciat, et illi, qui probationem sustinent, se ipsos magis cognoscant, et de indole sua reddantur certiores. Immo cum tentare Deus dicitur “ipse met experimento cognoscit, et in opere „ipso videt, quod antea clare cernebat clauso pectore, sed „indicio externi facti non proditum, „ quibus verbis ab ABRAH. CALOVIO optime res declaratur.

Bibl. illustr.
N. T. T. II.
p. 357.

§. VI.

Et hanc quidem iuxta normam, de illa quoque tentatione iudicium ferendum est, qua Deus per haereses erroresque, caelesti doctrinae aduersos, ecclesiam periclitari solet. Enimvero sicuti non tantum rebus prosperis (Exod. XVI, 4.) sed etiam duris afflictisque, et hostium maxime diuersi generis impetu atque persecutionibus suos tentat, commodi salutisque ipsorum promouendae causa, (Jud. II, 22. III, 1. 4. Job. XXIII, 10. Ps. LXVI, 10. II. Tim. III, 12. Act. XIV, 21.) ita etiam, ea, quam ab haeresi haereticisque accipiunt, calamitate, Christianos saepius acerrime exercet, ut de ipsorum fide, amore, prudentia, patientia, constantia, humilitate, eo certius experimentum capiatur. Hinc Seruator, cum discipulis varias praenunciasset afflictiones a *ψευδοχρίστis* et *ψευδοπροφήταις* quoque expectandas, *ἐἰς μαρτύριον* easdem ipsis euenturas monet, eum nimirum in finem, quo de ipsorum integritate illustre documentum statuatur Luc. XXI, 13. conf. Matth. XXIV, 24. Idem quamplurimis veterum doctorum testimoniis confirmari cernimus. Sic TERTULLIANVS *ad hoc haereses sunt, inquit, ut fides, habendo tentationem, habeat etiam probationem.* EPIPHANIVS causam redditurus, cur Deus *Arianam* haeresin, pestiferam oppido atque detestandam, tam longe lateque serpere, ecclesiasque totius orientis florentissimas inuadere permiserit, *δογματιστῶν πρῶτον* primo loco ponere non dubitat. Autor *operis imperfecti* in MATTHAEVM ecclesiam non inepte sponsae comparat; “ cuius fides erga sponsum haud bene cognoscatur, nisi ab antichristis, malisque hominibus fuerit tentata. ” ISIDORVS HISPALENSIS quaerens: *ob quam rem haeresis fit?* respondet: *ad exercitationem fidei.* In primis AVGVSTINI verba non indigna sunt, quae hic legan-

Conf. IO.
CLERICI
H. E.

Sec. I. ann.

84. §. VIII. p.
499.

L. de praescrip.
adu. haeres.

C. I. p. 234.

Haeres.

LXIX. L. II.

T. II. p. 737.

Homil.
XLVIII. V.

CHRYSOST.

Opp. in N. T.

T. II. p. 130.

Sentent. L. I.

C. XIX. p. 421.

gan-

De ciuit. Dei
L. XVIII. C.
LI. *Opp. T.*
VII. p. 403.

Commonit.
adu. haeref.
p. m. 289. sq.

gantur: "Inimici omnes ecclesiae, quolibet errore cae-
centur, vel malitia deprauentur, si accipiunt potestatem,
"exercent eius patientiam, si tantummodo male sentien-
"do aduersantur, exercent eius sapientiam; ut autem etiam
"inimici diligantur, exercent eius beneuolentiam, aut eti-
"am beneficentiam, siue suafibili doctrina cum eis agatur,
"siue terribili doctrina, vel disciplina. „ Conferri hic quo-
que potest VINCENTIVS LERINENSIS, qui *Photini, Apol-*
linaris, Nestorii aliorumque exemplo comprobatur, quod ad
probationem ecclesiae haereses euenire, diuina prouiden-
tia patiatur.

§. VII.

Cum ista ecclesiae exploratione aptissime cohaeret
τῶν δοκίμων in coetu Christiano manifestatio, cui non parum
adiumenti adferre haeresin, vel *Corinthiorum* exemplum
nos edocuit. Virtus sane, quae saepe in occulto latet,
nec oculis potest conspici, nulla in re clarius apparet, quam
ubi cum aduersis ipsi colluctandum est. In rebus contra
secundis flaccescit plerumque virtutis decus, et quasi ve-
lis quibusdam obtenditur. Simili modo cum ecclesiae
halcyonios agunt dies, atque in otio et tranquillitate ver-
santur, probi improbis, ingenui hypocritis Christianis ita
implicati et permixti sunt, ut hi meliores nonnumquam
illis videantur. Emergentibus vero grauioribus diffidiis,
et circa doctrinae diuinitus reuelatae capita dissensionibus,
qui veritatis causa fidem amplectuntur, facilius ab il-
lis possunt distingui, quos tantum opportunitatis, consuetu-
dinis, aut emolumenti gratia Christianum nomen profi-
teri iuuat, ecclesiaeque fucum facere. Tum enim sincere
Christi sectatores tales se egregie ostendunt, et verita-
tis studio, quod, etiam cum iactura aut dignitatis, aut rei
familiaris, summa animi firmitate retinent, omnemque
aduer-

aduersam fortunam ferunt pulcherrime. Hinc TER-
 TVLLIANVS: " Ideo haereses oportebat esse, vt pro-
 babiles quique manifestarentur, tam, qui in persecutio-
 nibus steterint, tam, qui ad haereses non exorbitauerint."
 Et CYPRIANVS: fieri haec Dominus permittit et patitur,
 manente propriae libertatis arbitrio, vt dum corda et men-
 tes nostras veritatis discrimen examinat, probatorum fi-
 des integra manifesta luce clarescat.," Quo et illa CHRYSOSTOMI
 pertinent: Τῆτο καὶ ἐπὶ τῶν προφητῶν γέγονε
 Γεγόνασι ψευδοπροφήται, καὶ ἀπὸ συγκρίσεως μᾶλλον ἔλαμψαν.
 Καὶ γὰρ ἡ νόσος τὴν ὑγιάν φανεράν δέκνυσι. Καὶ τὸ σκότος τὸ
 φῶς. Καὶ τὴν χαλὴν ὁ χειμῶν. Et alibi idem BYZANTI-
 NVS Praesul condocet, eos, qui probati sunt, haereses
 multo clariores reddere. "Non enim idem esse monet,
 nullo vel aliquo subuertente, et a nullis vel multis flucti-
 bus pulsatum manere immotum, et non circumactum.
 Nam vt arbores bene et diligenter radicatae, ventorum,
 vi cum aguntur hinc et inde, solidiores fiant; sic et bene,
 solidatas in fundamento verae fidei mentes, quaecun-
 que irruant haereses, non subvertere, sed reddere fortiores.
 Eadem fere adferunt PRIMASIVS et SEDVLIVS, quorum
 tamen hic recitare loca necesse non est. Quodsi exem-
 plis res declaranda sit, omnes illi iam commemorandi fo-
 rent, qui quocunque tempore purioris religionis cultum
 summa fide conseruarunt, nec vllius periculi metu, nulla
 supplicii atrocitate inde se dimoueri, corruptelarumque il-
 lecebris se irretiri passi sunt. Ad hos referuntur merito
 suo IO. HVSS, HIERON. PRAGENSIS, HIERON. SAVA-
 NOROLA, in Alpium vallibus tota gens, quam a PETRO
 WALDO nomen accepisse nouimus, ceterique veritatis
 testes, quorum indicem contexuit MATTHIAS FLA-
 CIVS, ex aliis, maxime recentioris aetatis scriptoribus, sup-
 plen-

L. de praescr.
C. IV. p. 234.

De unit. eccl
p. III.

Homil. XLVI.
in Acta Apost.
Opp. in N. T.
T. III. p. 404.

T. V. opp.
var. p. 276.

V. Biblioth.
PP. max. T.
VI. p. 545. et
T. X. p. 189.

In Catech.
controu.
Prooem. qu. 2.
V. Cathol. Or-
thodox. T. I.
p. 30.

plendum. Istiusmodi quoque diuinae veritatis testes integerrimos, qui medios inter errores ab aliis sparfos, eamdem conseruarunt atque propagarunt, vir celeberrimus, IO. FRANC. BVDDEVS in *institutionibus Theologiae dogmaticae* singulis doctrinae Christianae capitibus subiunxit, hacque re sapientiae caelestis cultoribus vtilem admodum egregiamque operam nauauit. Neque hic silentio praetereundus ipse MARTINVS LVTHERVS, intaminatae religionis instaurator fortissimus, qui cum Romanae ecclesiae errores deterrimos, maiora quotidie incrementa capere sua aetate cerneret, diuina luce collustratus eorum aciem strenue impugnauit, profligauit, prostrauit, seque adeo vindicem caelestis veritatis illustrissimum ecclesiae probauit. Istam vero, quam commendamus, τῶν δοκίμων manifestationem ad maximum rei publicae Christianae commodum salutemque spectare, nemo facile iuerit infitias. Quantumuis enim eorum, qui probati sunt et manifesti fiunt, nequaquam *augeatur meritum*, quod putat GVILIELM. BAYLIVS, ab ANDR. RIVETO hac de re merito et iure reprehensus, multum tamen, vel potius plurimum refert in aliis modi rebus, nosse eos, qui τῶν δοκίμων nomine sunt digni. Hac namque ratione et propria cuiusque hominis vere Christiani, et ceterorum fides egregie confirmatur, qui gaudent, Deumque laudibus celebrant, cum tanta animi constantia veritati manifestum testimonium perhiberi vident, exemplo *Israelitarum* Ios. XXII, 30. seqq. Ipsa quoque ecclesia ad discernenda sana a corruptis membris aptior, et conspicua magis redditur, ut inuictum eius robur sentiant omnes, qui credere nolunt, illam *super petra esse aedificatam* aduersus quam portae inferorum praeualere nequeunt Matth. XVI, 18. Conf. BALTHAS. MEISNERI *epist. dedicat.* praefixa *Part.*

II. Phi-

II. *Philos. sobr.* p. 5. nec non IO. ROGERS sermo facer ad
I. Cor. XI, 19. Anglico idiomate impressus *Oxonii*
clō Idcc XXI. p. 13. seq.

§. VIII.

Ceterum vt illae vtilitates, quas praebet ecclesiae
τῶν δοκίμων manifestatio, rite obtineantur, quod cuius Chri-
stianorum incumbit, quisque sedulo debet agere. Itaque
nostro instituto consentaneum fuerit, de officiis singulo-
rum circa haereses haereticosque, verba facere, ita tamen,
vt rem, quae copiosam multum differendi segetem nobis
subministrat, adumbremus potius, quam dicendo exprimi-
mamus. Sunt autem illa officia partim omnibus, qui
Christianum nomen recte tueri cupiunt, communia, par-
tim quibusdam magis propria; et horum quidem alia ad
Principes, alia ad ecclesiae doctores spectant propius. Qua-
propter primum id teneamus, Principi Christiano summa
ope, atque opera esse enitendum, vt religioni decus suum
perpetuo constet, Numinisque cultus ab omni probro atque
labe seruetur integer et illibatus. Neque enim magistratus
tantum ea vis, illudque munus est, vt praescribat recta et vti-
lia, quae ad externam felicitatem tranquillitatemque reipu-
blicae pertinent: Sed illum quoque scopum sibi maxime
praefixum habere debet, vt ecclesiae Christianae, cuius
partem eximiam constituit, incolumitas, ipsaque aeterna
ciuium salus apte, et ea, qua decet, ratione promoueatur,
quod HVGO GROTIUS libro postumo *de imperii summ.*
potest. circa sacra, erudite probauit. Decet nimirum prin-
cipes se gerere sedulo, vt tabulae vtriusque diuinae legis
custodes, Jos. I, 7. vt ecclesiae lactatrices atque nutricios,
Jes. XLIX, 23. quos in tanto rerum fastigio propterea con-
stituit diuina prouidentia ἵνα ἡρεμον καὶ ἡσύχιον βίον διαγώ-
μεν ἐν πάσῃ εὐσεβείᾳ καὶ σεμνότητι, I. Tim. II. 2. Quam ob rem

V. Ep. I. p. 18.

Contra CRE-
SCON. L. III.
C. LI. Opp. T.
IX. p. 315.

mandato diuino Israelitarum regi praecipue commenda-
tur religionis cura, Deut. XVII, 15. ob quam quoque
ASSA, JOSAPHAT, EZECHIAS, JOSIAS, ceterique pii
principes diuinis laudibus ornantur. Quibus digni quo-
que habendi CONSTANTINI, IOVIANI, VALENTINIA-
NI, THEODOSII reliquique Christiani orbis Imperatores,
qui in conseruanda religionis integritate plurimum operae
curaeque posuerunt. Perspicua, et huius inprimis loci
sunt PHOTII, Patriarchae Constantinopolitani, verba, ad
MICHAELEM, *Bulgariae* Principem, quae adponimus:
Ἀρχόντος γὰρ ὡς ἀληθῶς μὴ τῆς ἰδίας μόνον σωτηρίας ποιεῖσθαι
φροντίζει, ἀλλὰ καὶ τὸν ἐμπιστευθέντα λαὸν τῆς ἰσῆς ἀξιῶν προνοίας,
καὶ εἰς τὴν αὐτὴν τῆς θεογνωσίας χειραγογεῖν τε καὶ προσκαλεῖ-
σθαι τελειότητα. “ Principis profecto est non sui ipsius
„tantum salutis curam agere, verum et pari prouidentia
„populo sibi concredito prospicere, vt ad eandem diuinae
„cognitionis integritatem manu quasi ducatur atque reno-
„cetur.” Nec minus praeclare AVGVSTINVS scribit:
„In hoc reges, sicut eis diuinitus praecipitur, Deo serui-
„unt, in quantum Reges sunt, si in regno suo bona jube-
„ant, mala prohibeant, non solum, quae pertinent ad hu-
„manam societatem, verum etiam, quae ad diuinam reli-
„gionem.

§. IX.

Quotiescumque igitur sectarum nouarum condi-
tores in ecclesia caput efferunt, et impura dogmata gra-
uiora ipsi minantur damna, summos imperantes omnino
decet esse sollicitos, vt istas veritatis pestes omni studio re-
primant atque propulsent. Quod tamen non ita intelli-
gendum, ac si haereticos religionis causa trucidare, fer-
roque et igne, carnificumque tormentis in eos saeuire ex
libidine liceret. Qua in sententia, vt ceteros omittamus,
Rom.

Rom. Pontificis confectatores versari, nemo ignorat, quorum tamen argumenta infirma certe, atque minus ponderosa dudum examinarunt atque profligarunt Viri docti, ex quibus praeter MINVM CELSV, SENENSEM, cuius libellum *de haereticis capitali supplicio non adficiendis* iam ante (p. 16.) commemorauimus, ipsum MARTIN. LVTHERV, BALTHAS. MEISNERVM, ANDR. RIVETVM et PHILIPP. a LIMBORCH hic nominasse suffecerit. Equidem si pravae doctrinae auctores, et confectatores, vel erroribus conuicia et blasphemias addant, vel iisdem omnem vitae honestatem pietatemque tollere videantur, vel seductione ciuium reipublicae tranquillitatem turbent, a magistratu, qui, ut malis operibus terrori sit, constitutus est, Rom. XIII, 13. acrius omnino corrigi, et non legibus tantum, sed et durioribus remediis coerceri possunt, ne contagium serpat latius. Non enim dici potest, quantum detrimenti et ecclesiae, et reipublicae adferat illimitata et effrenis quasi, circa religionem quidlibet audendi licentia, lasciuia ingenii concessa, qua olim factum fuisse, ut totus fere orbis se miraretur *Arianum*, historiarum monumenta luculente testificantur. Illis vero, qui intellectus imbecillitate in errores incurunt, et seductis potius, quam seductoribus adnumerandi sunt, ab imperantibus ita prospiciendum est, ut meliora edocti, omni animi moderatione a doctrinarum corruptellis auocentur. Ad summam, ne agamus de singulis, quae circa haereses haereticosque principibus viris diligenter attendenda sunt, in id maximopere iis incumbendum est, ut erroribus in ecclesia grassantibus obex ponatur, cauendumque est sedulo, ne vel admissis ad docendi munus doctoribus haeresium labe conspersis, vel cantilenis nouiter et improuide effictis, vel scriptis pestiferis temere sparsis, vel alia quacunque ratione praua doctrina nocen-

V. LVTH.

T. I. Ien.

Germ. f. 109. f.

MEISN. Phil.

fobr. P. III. S.

II. qu. VI. p.

899.

RIVET. in

app. C. O. p.

61. seqq. LIM-

BORCH Th.

Christian. L.

VII. c. XX. p.

841. seq.

tissima incrementa capiat. Quid tamen de scriptorum incendiis, quae haereticos autores agnoscunt, iussuque magistratus igni aliquando tradi solent, habendum sit, id in dissertationibus nostris, *de Haereticorum librorum combustione*, vberius olim exposuimus.

§. X.

H. E. L. IV.
C. XXIV. p.
187. ed. GVL.
READING.

In hanc curam, si tota mente incumbant, penes quos reipublicae est administratio, officio suo satis fecisse merito existimantur. Sed iuuat etiam paullum considerare praecipuas partes, quae haeresium intuitu ecclesiae doctoribus suscipiendae sunt. His illud agendum est, quod de pastoribus, seculo II. post Christum natum, veritatis studio celebratissimis, honorifice et grauiter praedicat EVSEBIUS, „qui, quum ea tempestate haeretici ferarum instar ecclesiam inuaderent, ab ouili Christi eosdem fugare atque arcere properabant, partim hortando et commonendo fratres, partim aduersus ipsos haereticos fortiter colluctando: quos, vel propositis cominus interrogationibus et confutationibus viua duntaxat voce, vel libris accuratissime conscriptis, opiniones eorum refellentes, confutabant. Nimirum illos, qui erudiendi ac instituendi coetus Christiani prouinciam ceperunt, qua vix durior pleniorque discriminum esse ulla queat, sic eo in munere versari decet, vt animos curae suae commendatos non modo ad caelestem veritatem erudiant, sed et in vero Numinis cultu stabiliores reddant, ne prauis hominum commentis abripiantur aganturque in transuorsum. Hunc autem scopum si feliciter attingere cupiant, errores veritati aduersi, illi maxime, a quibus ecclesiae periculum impendet, in apricum producendi, et idoneis argumentis refutandi, animique contra illorum tabem studiose praemuniendi, aut si eadem deformentur, emundandi sunt. Quam ob rem prudenti muneris

elen-

elenchtici vsu opus est, verbi diuini ministris a Spiritu S. grauiissimis verbis demandati. Debent enim per ipsam, quod sustinent, officii rationem, non tantum oues pascere, sed etiam lupos arcere, Io. X, 12. Act. XX, 28. atque τὰς ἀντιλέγοντας ἐλέγχεσθαι et ἐπισομίζεσθαι, h. e. repugnantes sanctae et verae doctrinae argumentis grauiissimis, et decenti adhibita dicendi libertate arguere. Qua in re exemplum quoque ipsis praeiuerunt Seruator ipse, veritatis hostes saepissime reprehendendo redarguens Matth. V, 20. seq. XXII, 23. seq. XXIII, 13. seq. et Viri ab ipso Spiritu diuino agitati, qui et viua voce Act. VI, 9. XV, 1. seq. Gal II, 4. seq. et scriptis contra haereticos, doctrinam caelestem fortissime propugnauerunt, id quod epistolae ad ROMANOS, CORINTHIOS, ad GALATAS a PAVLO exaratae, satis comprobant. Quo et IOANNIS euangelium referendum, quod teste IRENAEO contra *Cerinthi* et *Nicolaitarum* errores, diuino instinctu fuit promulgatum. Quam est ergo iniquum, quam turpe, foedissimas doctrinarum corruptelas silentio ferre, et ad illorum, qui easdem moliuntur, latratus, plane conticescere, iisque conuiuere, exemplo Angeli THYATIRENSIS a Seruatore hoc nomine reprehensi, Apoc. II, 20. Quam indignum insuper, et intolerandum, fideles ecclesiae doctores, qui haereticis animose contradicunt, et purioris doctrinae patrocinium suscipiunt, procellas ecclesiae, turbines pacis atque concordiae, et discordiarum flabella adpellare, quibus conuiciis intempestiui pacificatores, strenuos sanae doctrinae vindices, crebro confectari solent. Dulce sane pacis nomen, et res ipsa salutaris: Illa vero pax, quam veritatis damnum comitatur, infelix profecto et ita comparata est, vt cum ipso Numine bellum suscipiat, ecclesiamque misere et hostilem in modum diuexet. Sanctior utique cuius debet esse veritatis custodia, cuius iactu-

Adu. haer.
L. III. C. I. p.
218.

V. THEO-
DORIT. H.E.
L. IV. C. XI.
p. 170. ed.
GVL. REA-
DING.

iacitura nullo pretio redimenda est. Grauitur BASILIUS praetorio VALENTIS, Imperatoris, praefecto, MODESTO, vnus litterulae veniam suadenti, respondit: Οἱ δὲ τοῖς θεοῖς λόγοις ἐντεθραμμένοι προέσθαι μὲν τῶν θεῶν δογματῶν ἐδὲ μίαν ἀνέχοντα συλλαβὴν ὑπὲρ δὲ τέτων καὶ πάσας, εἰ θεοὶ, τὸ θανάτῳ τὰς ἰδέας ἀσπάζονται: “Qui diuinis eloquiis innutriti sunt, ii ne vnā quidem syllabam sacrorum dogmatum prodere sustinent, sed pro illis, si res poscat, nullum non mortis genus subire parati sunt.”

§. XI.

De haeres.
C. XCI. p.
173. ed. IO.
ALB. FABRI-
CII.

H. E. L. VII.
C. XII. p. 292.

V. SOCRA-
TES H. E.
L. II. C. XL.
p. 154. ed.
GVL. REA-
DING.

L. de praescr.
C. XV. seq.
Ep. II. ad SE-
RAP. de Sp. S.
Opp. T. II.
p. 17.

Equidem sicuti hodie non desunt, qui omnes circa diuinum cultum controuersias ac decertationes ex ecclesia penitus proscriptas vellent, homines videlicet rerum diuinarum plane incuriosi, et RHETORIO cuidam fere similes, quem omnes laudasse haereses memorat PHILASTER: ita et olim complures extiterunt, qui disputationes cum haereticis, et aduersus prauas eorum opiniones pugnas, omitti maluerunt, tamquam inutiles non modo, sed et periculosas maxime et nocentissimas. Sic de SISINIO, qui postea Episcopus *Novatianorum* euasit, narrat SOZOMENVS, quod suis autor fuerit ἀποφυγεῖν τὰς πρὸς τὰς ἑτεροδόξους διαλέξεις, ὡς ἐρίδι καὶ μάχης αἰτίας, ut disputationes cum heterodoxis, tamquam contentionis ac discidii fomites fugerent. LEONAS, Palatii comes, qui CONSTANTII, Imperatoris, partes in Concilio *Seleuciensi* agebat, cum patres de ὁμοσσίᾳ disceptassent, vti par erat, accuratius, eos his tandem verbis dimisit: Ἀπέλθετε ἐν, καὶ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ φλυαεῖτε: Abite ergo et in ecclesia garrite. Immo ipse TERVLLIANVS ad vllam de scripturis disputationem haereticos admittendos negat. ATHANASIVS quoque responsionem, quae optime congruat haereticis, esse silentium, dixit. Ast fixum illud perpetuo ratumque esse oportet, quod

supra

supra sacrarum litterarum locis atque exemplis circa elenchtici officii vsum comprobauimus. Ipsius omnino veritatis atque erroris ea est natura et ratio, vt disputandi necessitatem inferat, cum illa rite confirmari, hic apte refutari, absque disceptatione nequeat. Altercationes, quae aliquando ex disputationibus ortum trahunt, non nisi earumdem abufui sunt tribuendae.

TERTVLLIANI vero aliorumque veterum doctorum, qui certe ipsi frequentissime haereticos disputando oppugnarunt, sententias quod attinet, eas non generali, sed definito quodam sensu accipiendas esse FRIDERIC. BALDVINVS, ANDR. RIVETVS AEGID. STRAVCHIVS in disertatione *de priscae ecclesiae in censendis haereticis aequitate*, aliique viri docti dudum monuerunt. Quotusquisque vero disputandi cum hae-

reticis munus suscipit, nequaquam illotis, quod aiunt, manibus hanc rem, grauem oppido ac feriam, tractare debet. Primum igitur, ne cum laruis pugnare videatur, verae pariter et peruersae doctrinae rationem atque causas perspectas bene, et exploratas habeat, iisque viribus doctrinae, ingenii, iudiciiue instructus sit, quibus ad res bene explorandas atque diiudicandas, hostiumque profligandas copias omnino opus est. Quamuis enim his nequaquam, sed Numinis potius auxilio, et verbi diuini virtuti confidendum sit, iisdem tamen praesidiis destitutus, si quis in palaestram descendat, pugnam temere adgreditur, et pro victoria ludibrium refert, aliosque in verae religionis contemptum facile inducit. Quam in rem legi merentur, quae ISIDORVS PELVSIO TA ad DOMITIVM, ISIDORVS item, HISPALENSIS Episcopus, ad CLAVDIVM, ducem, litteris sapienter perscripserunt, cum quibus et ea, quae PETRVS BLESENSIS libri *contra perfidiam Iudaeorum* C. I. edisserit, conferri possunt. Habeat deinde haereticae doctrinae op-

BALDVIN.
Comment. ad
II. Tim. II,
14. p. 1427.
RIVET. *Ca-*
thol. Orthod.
T. I. p. 85.
STRAVCH.,
I. c. §. XIV.

L. I. Ep.
CCXIV.
Opp. 487.
V. Biblioth.
Max. PP. T.
XXIV. p. 1189.

H. E. L. VII.
C. II. p. 348.
et C. XLI.
p. 391.

V. *inprimis*
Vol. I. p. 85.
seqq.

H. S. L. II. C.
L. p. m. 286.

pugnator, ne quid temere, inconsiderate negligenterque agatur, mentem prauis cupiditatibus adfectibusque purgatam, finemque sibi recte constitutum, ut non nisi Dei et veritatis causam agat, et errantes de huius pulchritudine, errorumque foeditate, penitus persuadere connitatur. Adsit praeterea mansuetudo et moderatio, non ea quidem, quae haereticis colludit, eorum erroribus, seuera correctione dignissimis, suauiter blanditur, iustumque excludit zelum; sed quae errantium vicem dolet, et amoris, quem et hostibus debemus, memor semper est. Talem animi moderationem modestiamque commendat Paulus II. Tim. II, 24. eiusque laudabile exemplum praeberunt olim ATTICVS et PROCLVS, Constantinopolitani Episcopi, quos hoc nomine SOCRATES, Scholaasticus, magnopere celebrat. Et ita quidem si comparatus sit doctrinae orthodoxae adsertor, prudenter et praeclare causae officioque suo satisfaciet, suaque sponte a vitiis declinabit, in quae ceteroquin disputantes de rebus grauissimis, facillime delabi solent. Inter haec eminent λογισμαχία I. Tim. VI, 4. II. Tim. II, 14. de quibus SAM. WERENFELSIVS in libro de *Logomachiis* multa vtiliter monuit; zelus immoderatus, et illicitus, cum malevolentia et liuore, linguaeque petulantia coniunctus, qui si animum occupet, non potest non fieri, quin controuersiae atrocius agitentur; φιλονεικία, qua non leuem maculam sibi olim adsperserunt IDACIVS et ITHACIVS, quorum studium in expugnandis haereticis se non reprehensurum scribit SVLPICIUS SEVERVS, si non studio vincendi plus, quam oportuit, certassent. Cum hac φιλονεικία nihil est copulatius, quam rabiosa contentio, et disputandi pruritus, qui, ubi animum occupat, illud saepe efficit, ut dum vtrimque crudescit pugna, vtrimque veritas omittatur. Ista vero

vero quoties cogitamus, HENRICI WOTTONI, Viri nobilis, memoriam recolimus, cuius sepulchrali monumento, quum in Anglia versaremur, *Etonae*, haec verba non sine animi attentione inscripta legimus:

HIC IACET

PRIMVS HVIVS SENTENTIAE AVTOR

DISPVTANDI PRVRITVS

ECCLESIAEVM SCABIES

NOMEN ALIAS QVAERE.

Quod reliquum est, plura circa disputandi contra haereticos, rationem, praeter alios, doctissime praecipunt ANDREAS KESLERVS in *metbodo Haereticos conuertendi*, quae *Coburgi* A. clō lōc XXXI vernacula lingua prodiit, et IO. FRANCISC. BVDDEVS in prolusione Academica *de studio Polemico rite tractando*, quae *Dissertationum Theolog. Syntagma*, *Fenae* A. clō lōc c XV. typis excuso, subiuncta legitur.

§. XII.

Sed considerata quoque paullulum officia, ad quae singulis omnibusque Christianis, si circa haereses haereticosque rite se gerere velint, rectis studiis contendendum est. Spectat ad illa cumprimis doctrinarum assidua exploratio, qua perquisitius inuestigandum, an errores capita fidei euertant, haeresesque nomine notandi sint? Neque enim omnis error est haeresis, nec omne id, quod haeretici docent, error est.

Οὐ πάντα, inquit CYRILLVS, *Opp. T. V. P. II. in Epist. p. 134. seq. Conf. PHOTII Biblioth. Cod. CCXXX. p. 842.*
ALEXANDRINVS, in *Commonitorio* ad EVLOGIVM, ὅσα λέγουσιν οἱ αἱρετικοὶ φεύγειν καὶ παραιτεῖσθαι χρή. Πολλὰ γὰρ ὁμολογῶσιν, ὧν καὶ ἡμεῖς ὁμολογῶμεν: "Non omnia, quae haeretici dicunt, fugienda ac repudianda sunt. Multa enim confitentur ex iis, quae nos quoque confitemur. „ Quapropter, cum graue admodum sit crimen vitiaetae fidei, non temere hic iudicandum, quod a quibusdam veterum, EPIPHANIO cumprimis, PHILASTRIO, aliisque, qui haeresium indices scri-

*Defens. III.
Capit. Conc.
Chalced. L.
XII. C. I. p. m.
182. seq. ed.
GABR. AL-
BASPIN.*

*V. EVSEB. H.
E. L. VII. C.
VII. p. 327.*

pserunt, factum saepe fuisse, non ignoramus. Perpetuo potius cauendum est, ne erroris vnius odio, in alium errorem abripiamur, aut, quae mortalium ingeniis insita est peruersitas, quod rectum est, prauum esse iudicemus, qua de re legenda, quae tradit FACVNDVS, Episcopus HERMIANENSIS. Romanae ecclesiae focii laicos, quos vocant, ab examine controuersiarum, quae de fidei dogmatibus oriuntur, penitus excludunt, et solis ecclesiastici status hominibus eandem concessam esse, adfirmant; illam potissimum ob causam, quod omnes promiscue Christiani iis doctrinae ingenique praefidiis, quae ad negotium illud rite transigendum requirantur, neutiquam instructi sint. Tametsi autem numquam diffiteamur praecipuas doctorum ecclesiae has esse partes, vt doctrinas spurias a veris discernant, (Conf. Mal. II, 7.) huicque rei illi prae reliquis apti censeantur; omnes tamen Christianos istam quoque explorationem maxime decere, eo minus dubitandum est, quod quilibet eorum non plane stupidus, rerumque, quae ad fidei salutisque aeternae fundamentum pertinent, peritus, opiniones iisdem contrarias, facile perspicere queat. Certe id officii genus omnibus esse demandatum, satis nos condocet, praeter Seruatoris monitum Matth. VII, 16. illud PAVLI: πάντας δοκιμάζετε I. Thess. V, 21. nec non illud IOANNIS: Ἀγαπήτω, ita enim omnes Christianos cuiuscunque demum conditionis sint, alloquitur vir diuinus, μὴ παντὶ πνεύματι πιστεύετε, ἀλλὰ δοκιμάζετε τὰ πνεύματα, εἰ ἐκ τοῦ Θεοῦ ἐστὶν I. ep. IV, 1. Hinc DIONYSIVS, ALEXANDRINVS, Ἀποστολικὴν Φωνὴν dicebat illud: Γίνεσθε δοκιμοὶ πρᾶπτεζῖται: *estote periti numularii*, quam tamen sententiam ORIGENES, HIERONYMVS alique veteris ecclesiae doctores, ipsi Christo, disertis verbis tribuere non dubitant. Qua de re conferri possunt, quae HENR. VALESIVS in notis ad EVSEBII locum, et IO. ERN. GRABIVS

BIVS in *specilegio PP. saec. I.* obseruarunt. Vt vero ista p. 13. et in not. p. 326.
 dogmatum exploratio recta ratione et via procedat, non
 equidem singulare quoddam, et extraordinarium Spiritus
 S. donum exspectandum est, quale priscae ecclesiae Chri-
 stianis quibusdam ad *διάκρισιν πνευμάτων* concessum fuisse Conf. HENR. DODWELLI Dissert. II. in IRENAEVM §. XIX. p. 123. f.
 docet Apostolus I. Cor. XII, 10. sufficit nunc sane verbum
 divinitus reuelatum ante oculos sibi proposuisse, cui vt
 omnis debetur fidei cognitio, ita quasuis circa religionem
 controuersias ad illud, tamquam certissimam regulam et
 normam, diiudicari par est. Et hic quidem doctrinae cum
 primis de Christo, generis humani Sospitatore, in sacris lit-
 teris nobis traditae, ratio habenda, et iuxta eandem iudi-
 cium ferendum, quae dogmata, aut ceu vera amplectenda,
 aut ceu erronea et falsa repudianda sint. Istud namque fi-
 dei christianae caput omnes fere a veritate dissentientium
 familias impugnare, exemplis facile confirmatur, quam in
 rem, si lubet, apud LEONEM MAGNUM, FACVNDVM LEO M. Serm. VIII. C. IV. de nativ. Chr. p. 27. ed. PASCHAS. QUESNEL. FACVND. L. XII. C. I. p. 183. PETAV. Dogm. Tb. T. V. L. I. C. I. seq. LVTH. Opp. Ien. Germ. T. VI. p. 575.
 HERMIANENSEM, DIONYS. PETAVVM
 ipsumque MARTIN. LVTHERVVM plura possunt
 legi. Quocirca ipse Seruator Phariseos explora-
 turus, hanc ipsis quaestionem proposuit: *τί ὑμῶν δοκεῖ πε-*
ρὶ τῆς χρεῖσθαι Matth. XXII, 42. et IOANNES, dum probari vult
 Spiritus, quid doceant de Christo, iubet respici I. Epist. IV, 2.
 Sicuti autem, iudice disertissimo *Romuli* nepotum, nihil est
 tam incredibile, quod dicendo non fiat probabile, nihil tam
 horridum, tam incultum, quod non splendescat oratione;
 ita cum primis falsi doctores in expoliendis et incrustandis
 erroribus mirifice occupati sunt, quippe qui *διὰ τῆς χρεῖσθαι*
λογίας καὶ εὐλογίας ἐξαπατῶσι τὰς καρδίας τῶν ἀκούων Rom.
 XVI, 18. Quam ob rem summa sollertia et circum-
 spectione haeresium inuestigationem adgrediendam esse
 nemo dubitauerit. An haeretici ipsos sacros codices cor-

Conf. PETR
DAN. HVE-
TII *Origen.*
L. II. C. III.
p. 188. et IO.
FRANC.
BVDDEI *In-*
stit. Th. dogm.
L. I. C. II. §.
XXVII. p. 166.
seq. et §. XLI.
p. 236. seq.

De rat. conc.
L. IV. Opp.
T. V. p. 898.

Epist. V. ad
presbyteros
Opp. p. 166.
IREN. *adu.*
haer. praef.
p. I. L. I. C.
VI. XV. XIX.
TERTVLL.
de praescr.
C. XXXVIII. f.
CLEM. A.
LEX. *Strom.*
L. VII. C. XVI.
p. 891.
CYRILL. *in*
praef. Thes.
de S. Trin.
Opp. T. V. p.
II. p. 155. *it.*
Comment. in
H O S. Opp.

rumpere et deprauare ausi olim fuerint, id in disceptationem nostra aetate quodam modo vocarunt BARTHOLOMAEVS GERMON et PETRVS COVSTANT, quorum ille, edito *de veteribus haereticis ecclesiasticorum codicum corruptoribus*, libello, huius criminis, plurimis testimoniis congestis, eosdem reos facere non dubitat. Illud certe perspicuum est, et constat inter omnes, quod sensum sacrarum scripturarum creberrime peruertere eumque ad prauas, quas propugnant, opiniones aptare soleant, eum in finem, vt falsitatem, quae in se parum firmamenti et virium habet, pigmentis fucoque splendide ornent, animosque sub verae doctrinae specie, summam per fraudem et perfidiam fallant. Etenim, vt recte iudicat DESIDER. ERASMVS; “scripturae maiestatem reuerentur et impii. „Itaque dum huius urgentur auctoritate, confugere solent „ad interpretationes adulterinas.„ Et de his quidem fallaciis, ob quas haeretici SYNESIO dicuntur *πονηροὶ τραπεζίται*, *prauī numularii, qui diuinum dogma velut numisma adulterant*, frequenter admodum conqueruntur ecclesiae doctores, IRENAEVS, TERTVLLIANVS, CLEMENS, ALEXANDRINVS, CYRILLVS, ALEXANDRINVS, EPIPHANIVS, AVGVSTINVS, GREGORIVS M. quibus VINCENTIVS LERINENSIS iungi potest. Verum enim vero, quamuis ea haeticorum sit astutia, fallaxque et versuta indoles, vt prauorum dogmatum in ipsis sanctissimis oraculis quaerant praesidium, adeoque *Apostolos Christi et iustitiae ministros* saepius se fingant II. Cor. XI, 13. 15. haud difficile tamen percipiuntur atque eluduntur illorum artes, si formato rite quaestionis statu, rationes in vtramque partem bene expendantur, scripturae cum scripturis accurato

T. III. p. 39. EPIPHAN. *haer.* XXXI. §. XXIV. AVGVSTIN. *de Gen. ad litt.* L. VII. C. IX. GREGOR. M. *in Iobi* C. IV. L. V. Opp. T. I. p. 144. VINCENT. LERIN. *Commonit.* p. III. 314.

studio conferantur, ὑποτύπωσις τῶν ὑγιαίνόντων λόγων, genuina fidei ἀναλογία, iustaque sacras litteras interpretandi media attentius respiciantur, et ad quaestionem propositam decenter adplicentur, de quibus singulis Theologi suo loco, diligentius praecipiunt.

§. XIII.

Quod si hac ratione haereticam errorum prauitatem, verbi diuini lumine praelucente, Christiani, verae fidei addicti, perspectam habeant, ab iis integros et incorruptos, ut se seruent, omni opera ipsis enitendum est. Sicut nempe omnis error studiose euitandus, nec cuiquam ex ingenii leuitate, et petulantia indulgendum est; ita maxime a religionis erroribus, eorundemque contagio, intemeratum animum tueri decet. Prudenter ergo et circumspicte omnes res suas debent agere, ne corruptelarum illecebris irretiti, veritatis iacturam faciant, peruersisque opinionibus, quibus pravae mentes luxuriant, vel non opinantes corrumpantur. Id officii genus sedulo inculcant veteris ecclesiae doctores.

Ita IGNATIVS iubet: *μόνη τῇ χριστιανῇ τροφῇ χρῆσθαι, ἀλλοτριὰς δὲ βοτάνης ἀπέχεσθαι, ἥτις ἐστὶν αἵρεσις, solo Christiano alimento uti, ab aliena autem herba abstinere, quae est haeresis.*

GREGORIVS NAZIANZENVS hortatur, ut haereticos ὡς λύμην τῆς ἐκκλησίας, καὶ τῆς ἀληθείας ἰόν, *tanquam ecclesiae tabem ac veritatis virus fugiamus.*

Mitto BASILIVM, CYRILLVM HIEROSOLYMITANVM aliosque, qui in eandem sententiam saepissime loquuti sunt, ipsis mandatis diuinis confirmatam. Haec nimirum iubent falsos doctores cauere, eos missos facere, vitare, et ab iis omni studio declinare, (Matth. VII, 15. I. Tim. VI, 5. II. Tim. III, 5. Rom. XVI, 17. Tit. III, 10.) ἵνα μηκέτι ὦμεν νήπιοι, κλυδωνιζόμενοι καὶ περιφερόμενοι παντὶ ἀνέμῳ τῆς διδασκαλίας, ἐν τῇ κυβείᾳ τῶν ἀνθρώπων, ἐν πανουργίᾳ πρὸς τὴν μεθοδεῖαν τῆς

πλάνης,

Ep. ad Tral-
lian. C. VI.
Conf. etiam
Ep. ad Phila-
delph. C. III.
Orat. XXVII.
Opp. T. I.
p. 472.

Homil. in Ps.
XLIV. Opp.
T. I. p. 161.
Catech. VII.
p. 63. ed. IO.
PREVOT.

Conf. TIL-
LEMONT.
mem. T. I. P.
III. p. 923. et
1085.

H. E. L. IV.
C. XV. p. 166.

V. BARON.
ad A. C.
CCCLVI.
Annal. T. III.
p. 740.

πλάνης, Eph. IV, 14. Quin etiam IOANNIS, Apostoli, haec est sententia: "Εἰ τις ἔρχεται πρὸς ὑμᾶς, καὶ ταύτην τὴν διδασχὴν ἢ φέρει, μὴ λαμβάνετε αὐτὸν εἰς οἰκίαν, καὶ χαίρειν αὐτῷ μὴ λέγετε II. Ep. comm. X. Quod tamen ita nequaquam explicandum, quasi communia humanitatis officia heterodoxis deneganda sint; sed illud tantum interdicitur, ne, qui doctrinam mentitam plenamque erroris disseminant, ut *Doctores* et credendi praeceptores recipiantur, eaque salutatione digni habeantur, quae ex fraterna charitate profecta, solis fidei sociis debetur. Ipsum IOANNEM a consociatione haereticorum ita abhorruisse, ut communi cum CERINTHO balneo uti noluerit, quidam veteres scriptores, non una tamen, sed diuersa ratione, narrant; quamobrem quoque sublestae fidei ista narratio quibusdam visa fuit. Quod si vere res ita euenit, singulare plane istud factum fuit, ex quo exemplum capiendum non est. Certe superstitiosum et inconsultum zelum redolent, quae THEODORETVS refert de *Samosatensibus*, qui aquis calidis, quibus EVNOMIVS, *Arianus* Episcopus, usus fuerat, lauari noluerunt, haereseos piaculo easdem contaminatas esse rati; Cui exemplo non dispar est, quod idem scriptor l. c. memorat de pueris quibusdam pilam ludendo retorquentibus, quam cum inter asini pedes, cui infidebat LVCIVS, itidem homo Arianus, transisset, accenso rogo, per flammam traiecerunt, eandem hoc modo haereseos labe, qua infectam putabant, expurgaturi. Sic EVSEBIUS, *Vercellensis* Episcopus, haereticorum communionem ita detestatus fuisse fertur, ut in carcere detentus fame potius perire, quam ab *Arianis* cibum capere maluerit.

§. XIV.

Sed tantum abest, ut omnis cum haereticis communicatio vitanda sit, iis quoque in rebus, quae ad communem

nem vitam, et vulgarem hominum consuetudinem pertinent, ut potius ab omni conuersatione eo minus arcendi sint, qui falsas de Deo rebusque diuinis doctrinas amplectuntur, quod conuersionis ipsorum promouendae idoneam occasionem saepe praebeat, quam auide captare debent omnes, qui officio suo erga haereticos rite defungi cupiunt.

Etenim id flagitat et Dei exemplum, *ὅς πάντας ἀνθρώπους θέλει σωθῆναι, καὶ εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας ἐλθεῖν*

I. Tim. II, 4. et amor, quem cum omnibus debemus, tum iis praecipue, qui in salutis periculo versantur. Nec obstat huic, quod laudamus, conuersionis studio, illud inutile et superuacaneum videri, cum ea plerumque haereticorum sit obstinatio, ut inquinatis doctrinis, tamquam Sirenis scopulis, inhaerescant, nec facile ab iisdem se diuelli patiantur.

Omnem namque spem conuersionis hominis, in grauissimos errores prolapsi, haud abiiciendam esse, non tantum verbi diuini virtus, quae durissima pectora molli-
re potest, sed etiam eorum exempla satis confirmant, qui veritati victas dederunt manus, et ex errorum, quibus constricti erant, vinculis feliciter tandem euaserunt.

Ita AVGVSTINVM, qui et ipse e *Manichaeorum* turpissima haeresi emerfit, studii huius vberrimos tulisse fructus nouimus.

Vt vero ista haereticorum in rectam viam reductio eo rectius procuretur, non modo adhortationibus seriis opus est, quibus ad veritatem amplectendam, erroresque abiiciendos concitandi sunt, sed et vera, quam profite-
mur, doctrina, pietate illibata, et vitae sanctitate ornari debet, quae si absit, non dici potest, quantopere veritatis incrementum impediatur atque perturbetur.

Hinc ISIDORVS PELVSIOTA in epistola ad APOLLONIVM, Episcopum, hos, “qui rectis quidem dogmatibus gloriantur, sed per vitae segnitiam ea facere conuincuntur, quae,”

L. II. Ep. XC.

„eos spurios pietatis discipulos coarguunt, grauiter monet,
 „vt hac via pergere definant, atque ad rectam fidem opti-
 „mam vitae rationem adiungant.,, Quum praeterea a
 Deo omnis conuerſionis gratia expectari, et expeti debeat,
 quoties infelix errorum lolium ſegeti ſuccreſcit, non tan-
 tum ea de re ad ipſum conquerendum, exemplo ſeruo-
 rum, qui ad Patremfamilias dicebant: κύριε, ἔχει καλὸν σπέρ-
 μα ἐσπειραὲν ἐν τῷ σῷ ἀγρῷ; πόθεν ἔν ἔχει τὰ ζιζάνια Matth.
 XIII, 27. Sed ſedulo etiam Deus implorandus eſt, vt ipſe
 virtute ſua potentiffima aberrantium a ſana doctrina ani-
 mos percellere velit, et diuina luce colluſtrare. Fuiſſe
 iſtum veteris eccleſiae morem, vt pro haereticis orarent

C. IV. ed. CO-
 TEL. T. II.
 p. 36.

Contra litt.

PETIL. L. I.

C. XXIX. opp.

T. IX. p. 148.

Conf. quoque

AVGVSTI-

NI Ep.

CLXXXVI.

Opp. T. II. P.

515. et L. de

nat. et grat.

C. XXV. Opp.

T. X. p. 93.

diligentiſſime, ex IGNATII epiſtola ad *Smyrnenſes* mani-
 feſtum eſt, vbi iubet προσεύχεσθαι ὑπὲρ αὐτῶν ἐὰν πως μετανοή-
 σωσιν, ὅπερ δύσκολον. *Orate pro eis, quos redarguitis atque*
conuincitis, inquit AVGVSTINVS. Mitto alia teſtimonia
 huc ſpectantia, cuiusmodi lege ſis apud IRENAEVM *adu.*
haeref. L. III. c. XLVI. p. 270. GREGORIVM NAZIAN-
 ZENVM *orat.* XIII. Opp. T. I. p. 212. ſeq. et LEONEM M.
Serm. IV. de *Epiphan.* C. V. p. 93.

§. XV.

In his autem, quae enarrauimus, officiis circa hae-
 reſes haereticosque praestandis, cum Chriſtiani negligenti-
 ores ſaepe ſint et minus ſollertes, ipſis haereſium im-
 preſſionibus excitantur, vt quiſque, quod ſuum eſt, eo
 acrius agat, id quod itidem eccleſiae eſſe ſaluberrimum,
 nemo negauerit. Vti nimirum olim Iſraelitarum gentem
 per reſiduos in regione, quam incolebant, *Philistaeos* ad
 bella gerenda Deus exerceri voluit, Iud. III, 2. ita quoque
 in eccleſia haereticis clafficum quaſi canere permittit, vt
 ceteri ad arma vndique concurrant, iisdemque ad repel-
 len-

lendam hostium vim strenue vtantur. Excutitur igitur hac ratione verae religionis sectatoribus ignauia atque ueternus, saepe, cum alta pace ecclesia fruitur, animos occupans, qui contra haeresium insultibus, ad adfiduam errorum fugam odiumque acerrimum, ad scripturarum inuestigationem acutissimam, ad preces, vigilantiam ceteraque officia, quae ad caelestis doctrinae propugnationem et propagationem pertinent, vehementer stimulantur. Illustre sane huius rei documentum praebent veteris ecclesiae doctores, qui quoties errorum scandala latius serpere cernerent, toties pro publica rei Christianae salute summa cum vigilantia excubias egerunt, et ad debellanda opinionum monstra mira alacritate profiluerunt. Et hic quidem longum foret vel sola illorum nomina recensere, quos varia doctrinae Christianae capita contra haereticorum impetus subinde propugnasse, annales ecclesiae et monumenta veterum loquuntur. Id enim, ut eos nunc taceamus, quorum scripta ad nos non peruenerunt, ex Graecis praestiterunt IRENAEVS, HIPPOLYTUS, ATHANASIUS, BASILIUS M. GREGORIUS NAZIANZENSIS pariter et NYSSENSIS, EPIPHANIS, CYRILLUS ALEXANDRINUS, IO. CHRYSOSTOMUS, THEODORETUS pluresque alii. Ex latinae vero ecclesiae doctoribus TERTULLIANUM, CYPRIANUM, HIERONYMUM, AMBROSIVM, HILARIUM, AVGVSTINUM, FVLGENTIVM, GREGORIVM M. contra diuersi generis haereticos, prae reliquis, quos omittimus, fortiter pugnasse constat. Et quamuis isti autores nequaquam pari studio atque successu scripserint, omnes tamen ipsa haereticorum impudentia fuerunt excitati, ut, partim monumentis editis amplissimis, errores varios refellerent. Ceterum non indigna lectu sunt, quae REMIGIVS, Episcopus, itemque LVTHERVS hac de re disse-

Conf. NICE-
PHOR. H. E.
L. IV. C. V.
p. 287.

V. Bibl. Max.
PP. T. VIII.
p. 970. Opp.
Ien. Germ. T.
V. f. 261. et
Colloqu.
Mens. p. 487.

runt. Conf. etiam NICOL. LE NOVERRY *apparatus ad Biblioth. max. PP. T. I. Dissert. I. C. IX. p. 17.*

§. XVI.

Non solum vero eam utilitatem adferunt haereses, ut δοκίμοι fiant manifesti, illorumque probitas, clarioribus radiis exsplendescat, sed et illud ecclesiae saluberrimum est, quod ipsorum αδοκίμων manifestationi occasionem praebent. Vti scilicet probi ac sinceri Christiani, pullulanti-
bus erroribus foedissimis, in veritatis tramite firmiter consistunt, nec ab eadem se dimoueri patiuntur, manifestum-
que adeo suae sinceritatis praebent testimonium; ita reliqui, qui probi non sunt, cum falsa dogmata sparguntur, facile ad quasuis haereses deficiunt. Quo ipso erga Deum in cuius opprobrium et dedecus istiusmodi cedit defectio, se summae impietatis reos ostendunt, omnibusque verae religionis cultoribus suam peruersitatem palam commonstrant. Et ad illam quidem perfidiam procliues admodum sunt omnes, qui vel rerum caelestium turpi ignorantia laborant, veluti GALATAE, quos ideo, quod veritati volebant obedire, Apostolus ἀνοήτους adpellat, Gal. III, 1. vel animo fluctuant, nec in diuina veritate altissimis radicibus defixi sunt, Eph. IV. 14. Luc. VIII, 13. vel in rebus ad religionem spectantibus curiosi, βεβήλους καίνοφρωνίας sectantur, rerumque nouarum studiosi sunt II. Tim. II, 16. vel prauis cupiditatibus seruiunt, quibus sana doctrina molesta valde, atque odiosa est, I. Tim. IV, 3. II. Tim. III, 6. vel ea, quae ad religionem et sempiternam felicitatem spectant, negliger tractant, rebusque vanis futilibusque maxime inhiant, Luc. VIII, 14. Phil. III, 19. Istud enim hominum genus, quod descripsimus, cum semper varium sit et mutabile, ita, ut non veritatem tantum, sed quamcumque opinionem facile abiiciat, et aliam aliamque amplectatur; quid mirum, si
a fal-

a falsis doctoribus nullo negotio inescetur, et in errorum naxam misere pertrahatur. Hinc certe factum fuit, ut saepe totae regiones atque provinciae, quas errorum venenum pervasit atque infecit, eodem breui corrumpentur atque contabescerent. Nec vlla haeresis emerfit umquam tam turpis, tam impia, tam nefanda, quin basiatores suos inuenerit atque sectatores. Sed et hoc loco commemorandi sunt illi, qui haeresin, quam fouent, ad tempus occultant, et simulata sinceritate fidem profitentur. Latent enim saepe Haeretici *corde ficto*, ut loquitur F A-
CVNDVS, HERMIANENSIS, & variis de causis
errores dissimulant. Mox vero rebus suis sic ferentibus,
produnt, quod animo moliuntur, et inter heterodoxos nomen profiteri haud erubescunt. Sunt hi *ἀνθρώποι κατεφθαρμένοι τὸν νοῦν, ἀδόκιμοι περὶ τὴν πίσιν*, suo exemplo illud Apostoli comprobantes: *ἡ ἀνομία αὐτῶν ἐκδήλον ἔσται πάντιν* II. Tim. III, 8. 9. Et istius quidem vaferrimae malitiae complura documenta dare possemus, nisi otia nobis hic fecisset CVNRADVS THEODORICVS in oratione lectu digna “de mixta haeticorum in disseminandis, introdu-
cendis, ac propagandis erroneis suis dogmatibus, ac ritibus novis prudentia, „ quae subiungitur viri celeberrimi, ERN. SAL. CYPRIANI dissertationi de *propagatione Haeresum per cantilenas*, Londini M. DCC. XX. typis iterum impressae. Interea dubium non est, quin ista hominum, praua quaeuis et erronea consecretantium, manifestatio magnum utilitatis fructum ecclesiae praebeat. Hi enim cum delitescunt in fidelium coetu, non minimum certe seductionis periculum ipsis iniiciunt. Quo magis vero in lucem prodit vel leuitas eorum, qui a doctrina caelesti non satis instructi, de religionis studio aliquamdiu et inaniter gloriantur, vel eorum prauitas, qui animo a diuina

L. XII. C. I.

p. 186. conf.

L. VII. C. III.

p. 99.

*Commonit.
adn. haer.
p. 305.*

veritate alieno eandem mentiuntur; eo minus homines istius modi ad fallendum sunt idonei, faciliusque ab aliis caveri possunt. Tum enim euenire solet, quod VINCENTIVS LERINENSIS scribit: "Cum quaeque nouitas ebullit, statim cernitur frumentorum grauitas, et leuitas palearum; tunc sine magno molimine excutitur ab area, quod nullo pondere intra aream tenebatur., Redduntur etiam hac ratione verae doctrinae sectatores cauti admodum, atque prouidi, ne cum alios tam turpiter a veritatis via deflexisse vident, eadem turpitudinis nota se deformari patiantur.

§. XVII.

*EVAGR.
H. E. L. I. C.
XI. p. 263.
NICEPH.
H. E. T. II.
L. XIV. C.
XLVIII. p. 551.*

Porro haud praetereundum est, haereses ad id quoque conducere ecclesiae, vt ipsa veritas doctrinae purioris subinde reddatur illustrior, et errorum foeditas apertius in lucem protrahatur. Recte EVAGRIVS, cuius locum transcripsit quoque NICEPHORVS, opinionum diuortia circa religionem a Deo propterea permitti arbitratur, vt ecclesia ἐνθενδε καὶ κειθεν πρὸς τὸ θεόν τε καὶ εὐσεβὲς ἀρχιμαλαίῃσι τὰ λεγόμενα, καὶ πρὸς μίαν ἀπεξεσμένην καὶ εὐθεῖαν ὁδὸν ὑπαντήσῃ, "ea, quae ab vtraque parte dicuntur, ad rectam normam pietatemque traducat, et ad vnam planam, rectamque semitam perueniat., Διὸ καὶ τῷ Ἀποστόλῳ εὐ μάλα σαφῶς εἴρηται· δεῖ δὲ καὶ αἰρέσεις ἐν ὑμῖν εἶναι κ. τ. λ. "Ideo Apostolus perspicue admodum dixit: Oportet haereses esse inter vos &c. Quamuis enim varia haeresium portenta antiquus ille veterator eo excitet, quo doctrina caelestis deprauetur, obscuretur, immo extinguatur, splendet tamen per eas magis ac magis illius facies et forma, nitidiusque effulget. Certe haereticorum insultationes occasionem praebuisse, vt a primis fere ecclesiae incunabulis ad nostra vsque tempora, diuinae sapientiae doctorum studio, qui

qui in prauis opinionibus explodendis defudarunt, sana doctrina mire fuerit illustrata atque confirmata, id et res ipsa loquitur, et omnium saeculorum historia comprobat. Multa quippe, inquit AVGVSTINVS, “ad fidem catholicam pertinentia dum haereticorum calida inquietudine, exagitantur, vt aduersus eos defendi possint, et confiderantur diligentius, et intelliguntur clarius, et instantius, praedicantur, et ab aduersario mota quaestio, discendi existit occasio.” Eleganter iterum EVAGRIVS l. c. Ἐξ ὧν τῆς ἐκκλησίας ἀπερρέουσι τὰ μέλη, ἐκ τῶν τὰ ὀρθὰ καὶ ἀμώμητα πλέον ἀπεξέειχεν τε καὶ ἀπετέειχεν δόγματα, καὶ πρὸς αὐξήσιν, καὶ τὴν εἰς ἑρανὸς ἀναίβασιν ἢ καθολικὴ καὶ ἀποστολικὴ τῆ θεοῦ ἐλήλυθεν ἐκκλησία: “Ex quibus caussis ecclesiae diuulsa sunt membra ex iisdem recta et intaminata doctrina accuratius limata atque exposita est; et catholica et apostolica Dei, ecclesia maius incrementum accepit, et ad ipsum vsque, caelum sublata est.” Sic statim sub nascentis ecclesiae primordiis, illos, qui legis iustitiam pertinaciter defendebant, viris diuino Spiritu agitatæ fidei iustitiam eo magis defendendi confirmandique occasionem prae buisse nouimus. Postea cum ARIANI, PHOTINIANI, MANICHAEI, SABELLIANI, EVNOMIANI, MACEDONIANI, DONATISTAE, LVCIFERIANI ceterique, quos longum foret, hic enumerare, crassissimos circa fidem errores spargerent, doctrinae de Trinitate, de Christo, Seruatore, illiusque persona, de poenitentia, de ecclesia aliisque rebus grauissimis in aprico magis fuerunt positae, lucemque vberissimam copiosissimamque acceperunt. Idem, quod in hac re sentimus, confirmant variae quaestiones nostra quoque aetate in disceptationem vocatae, quarum caussa, quid de gratia diuina, iustificatione, renouatione, illuminatione aliisque capitibus, ad religionem spectantibus

De ciuit. Dei
L. XVI. C. II.
Opp. T. VII.
p. 316.

IV. T. 440
p. 264
p. 117

q. II. J. V
p. 163

Opp. T. VI.
p. 496. seq.
T. II. p. 633. f.

V. L. II. p. 32.
ed. Lipf.

bus, sit statuendum, enodatus certe fuit explicatum. Ipsae igitur haereses, cum accuratiori atque solidiori rerum diuinarum pertractationi viam quasi sternant, quin ecclesiae certissimo emolumento sint, plane dubitandum non est. Dum enim sinceram doctrinam firmissimis contra quas-
cunque prauas opiniones argumentis defendi vident homines, alii in veritate, quam probant, corroborantur, et ab erroribus praemuniuntur, alii, haeresi vel infecti, vel ad eam procliues, ab ea reuocantur, omnes vero ut doctrinae diuinitus reuelatae pignus studiosissime custodiant, acriter exstimulantur. Multus est in isto argumento explicando AVGVSTINVS, cuius sententias, quae huc pertinent, BEDA, *venerabilis*, et DAVID L'ENFANT in *Bibliis Augustinianis*, diligenter collegerunt. Ceterum quod haeretici doctores, qui saepe ingenio et eruditione valent, ea in parte, qua sinceram sequuntur doctrinam spuriamque impugnant, optimam aliquando vtilissimamque ecclesiae nauauerint operam, id vberius explicat exemplisque confirmat autor librorum V. contra *Eutychen*, qui vulgo VIGILIO, Episcopo *Tridentino*, et Martyri, rectius vero VIGILIO, *Afro*, *Tapsensi* Episcopo, a PETR. FRANC. CHIFFLETIO adscribuntur. Conf. etiam HILARIVS, *Pictaunorum* Episcopus, de *Trinit. L. VII. §. IV. p. 917. seq.*

§. XIX.

Quemadmodum vero erroris atque veritatis inter se comparatione vtriusque ratio magis elucet, rectiusque perspicitur, ita et ipsa haereticorum dogmata, errorum plenissima, ecclesiae commodis in eo inseruiunt, ut illorum foeditas facilius in oculos incurrat, animisque horrorem incutiat. Quo magis scilicet haeresium autores atque sectatores ignorantiam atque doctrinae suae prauitatem produnt, erroresque aliis obtrudere nituntur, eo magis ab
iisdem

iisdem piaie mentes abhorrent, easque ceu rem pestiferam execrantur. Insigne huius rei exemplum praebet, DIONYSIVS, *Alexandrinae* ecclesiae Pontifex, qui in epistola quadam ad PHILEMONEM, *Romanae* ecclesiae Presbyterum, perscripta de se ipso refert, quod ex librorum haereticorum lectione illam vtilitatem perceperit, vt tacite apud se eosdem refutaret, multoque magis, quam antea detestaretur. Hunc finem quoque constitutum sibi habuerunt viri praestantissimi, qui impura haereticorum dogmata exposuerunt, vt alii, sordibus ipsorum accuratius perspectis, eadem acerrimo studio fugerent. Certe sibi istum praefixisse scopum in condendo opere aduersus haereses, quod *παραδείσιον* inscribitur, EPIPHANIVM, ipse testatur, rei herbariae scriptores se imitari adfirmans, qui de herbis noxiis scripserunt, non tam, vt malum indicarent, quam vt humanum genus a perniciosis huiusmodi rebus, sibi diligentius cauere. Immo vero tanta est haereseos turpitudine, vt multi, simul atque animum serio ad eandem intenderent, statim ipsius pudore fuerint adfecti, et abiectis, quos antea amplexabantur, erroribus grauissimis, sinceriorem doctrinam adsensu suo adprobauerint. Et huius quidem rei documenta omnes seculorum aetates dare adfatis, nemo ignorat.

§. XIX.

Denique, ne confectis alia, haereticae doctrinae ita quoque comparatae sunt, vt ad gloriam diuinam in Christiano coetu amplificandam mire conducant. Quantumuis enim haeresium duces atque confectatores, qui diuinam veritatem impie corrumpere

V. EVSEBII
H. E. L. VII.
p. 361.

L. I. §. III.
P. 3.

pere student, in summi Numinis maiestatem maxime iniuriosi et contumeliosi sint, illorum tamen conatus pessimos ad sui nominis splendorem Deus Optimus Maximus numquam non reuocare solet. Ille enim est, qui, cum tot haereticorum cohortes, saepe Regum legibus, et copiis armatae, ouile Christi hostiliter et furiose inuaserint, mirifica tamen et singulari prouidentia ecclesiam propagauit atque sustentauit, eamque tot tempestatum procellis agitatum, usque ad vniuersi huius ruinam, tutam ac integram conseruabit. Ille est, cuius veritas, haereticorum incursionibus, quas euenturas toties praedixit, non modo confirmatur egregie, sed et amplissime triumphat, et tot erroribus circumfusa, altius subinde exsurgit. Ille est, qui, cum haereses emergunt, iustum peccatorum vindicem se ostendit, iis, qui veritatis fastidiosi, salutisque suae incuriosi sunt, mittens *ἐνέργειαν πλάνης*, *εἰς τὸ πικρῆσαι αὐτοὺς τῷ ψεῦδει* etc. II. Thess. II, 10. seq. Qua ratione hominum quoque ferociam compescit, et securitatem, ne puritatem doctrinae ad certum locum alligari, nec villo modo inde arceri posse, temere cogitent, Amos. VIII, 11. Apoc. II, 5. Ille est, cuius sapientia miris modis ipsis errorum tenebris illustratur, vtpote quos ita temperare nouit, vt iisdem ecclesia magis magisque purgetur, erudiatur, euehatur; quod cum ab humanis consiliis sit alienissimum, per suam sane sapientiam, mundi sapientiam reddit fatuam atque amentem I. Cor. I, 19. seq. Ille est, qui potentiae suae vi, verbique sui virtute validissima, gregem pusillum, et imbellem, firmissimis praesidiis tuetur, hostiumque in-

ful-

sultus, machinas, et praestigias ita reprimit, ne terminos ipsis praestitutos, in suorum perniciem, transire queant. Ille denique est, cuius inexhaustae bonitati tribuendum, quod haereses longe lateque diffusae, puriorem coetum haud penitus obruant, sed potius in eius certissimum emolumentum feliciter cedant. Et ex his sane non potest non omnibus constare, rem adcuratius pensitantibus, quantum gloriae diuinae illustrandae haereses inferuiant.

§. XX.

Et ista quidem de commodis errorum, qui circa maximas grauissimasque religionis sententias ab haereticis sparguntur, dicta sunt. Quae tamen nequaquam efficiunt, male agere verae religionis adsertores, si haereses ea, qua decet, ratione reprimere, immo extirpare studeant, cum ita utilitas, quam ex illis prouenire diximus, non parum impediri videatur. Commoda enim, quae descripsimus, nequaquam haeresi, quae multarum omnino, et magnarum calamitatum effectrix est, sed Numini potius, illiusque prouidentiae et sapientiae, qua ex pessima re illud emolumentum in ecclesiae salutem producit, tribuenda esse, iam supra commonstrauimus. Quapropter haereses, quae malis non postremis merito annumerantur, nec commendandae, nec probandae, nec fouendae, sed fugiendae, reiiciendae et execrandae utique sunt, quamuis bonum, cui inferuiunt, tamquam diuinae prouidentiae beneficium aestimabile, maxime, omnique studio et amore sit amplectendum. Iuuat hic audire FRIDERICVM BALDVINVM, grauissimum theologum, hunc in modum differentem:

V. Comment,
in I. Cor. XI,
19. p. 451.

„Manent haereses et haeretici in se pestes rei publi-
„cae Christianae, quibus pro virili resistendum est,
„ne paulatim serpendo vires adquirant, et fideles
„tandem penitus euertant. Nouit Deus alio modo
„suorum probare, atque manifestare fidem ac con-
„stantiam, si vel nulli essent haeretici. Sic ex ma-
„lis moribus bonae nascuntur leges, ex luxurie ager
„fertilis agnoscitur; neque tamen sequitur, vel ma-
„lis moribus non esse resistendum, vel luxuriam agri,
„quoad eius fieri potest, tollendam non esse, siquidem
„et aliunde bonae leges existere, et fertilitas agri agno-
„sci optime possit. „ Spectat huc quoque illud AV-
GVSTINI L. de vera religione C. VIII. T. I. Opp. p. 567.
„Utamur haeticis, non ut eorum adprobemus er-
„rores, sed ut catholicam disciplinam aduersus eorum
„insidias adferentes, vigilantiores et cautiore simus,
„etiamsi eos ad salutem reuocare non possumus.

§. XXI.

Interea, cum ad varia offendicula haeresium multitudo facile occasionem praebet incautis, aut infirmis mentibus, cogitanda saepius est earum, quam commendauimus, utilitas, eaque animus firmiter praemuniendus, ne vel leuitate audacius gestiat, vel dolore metuque penitus frangatur. Sunt, qui cum in Christianorum coetu tot, tamque dissidentaneas, circa fidem, sententias disseminari atque propugnari vident, omnem rerum diuinarum scientiam contemnunt, religionem rident, strenuos veritatis adsertores eludunt, varios errores libenter amplectuntur, et scepticismo, indifferentismo, syncretismo, epicureismo, immo et atheismo animum adpellere non erubescunt.

bescunt. Ast hi, si expendere secum serio voluerint, tantum abesse, vt ista opinionum diuortia veritati, diuinitus reuelatae, detrimentum adferant, vt eamdem potius illustrent magis atque confirment, tandemque diuino nutu in insigne ecclesiae emolumentum cedant, desinent profecto ita delirare, et rectius sapere condiscant. Id genus hominum, qui sua vitia, et suam culpam in haereses inaniter conferunt, multis, iisque grauissimis verbis merito reprehendit *Byzantinus* Praeful CHRYSTOSTOMVS, indicans eos, qui errorum impetu se circumagi et supplantari, patiuntur, non tam propter haereses, sed propriam, imbecillitatem, eamque voluntariam et pertinacem, perire. Sobriis enim atque prudentibus Christianis, nec haereses, nec alia mala nocere, ignauis vero, etiam illa, quae prodesse possent, non prodesse. Quod si sint, qui ob haereticorum cateruas, cum quibus orbi Christiano conflictandum semper atque decertandum est, metu et angore cruciantur, hos vtilitatis quoque illius, quam exposuimus, decet esse memores. Equidem luctuosum valde, et acerbum est christianae reipublicae, tot experiri hominum, doctrinam caelestem labefactare connitentium, insultus, tot plagas et vulnera, ab ipsis inflicta, persentire, quae lamentatione omnino digna, et dolenter deploranda sunt; perinde vt HENRICVM, Abbatem *Claraualensem*, haereses sua aetate exortas grauitate conquestum fuisse legimus. Sed quisquis secum considerat, et contemplatur diuinam prouidentiam, quae ipso haeresium malo, tamquam remedio, vtitur, quo ecclesiae saluti subuenire solet,

V. BARON.
ad A. C. 1178.
Annal. T.
XII. p. 719.

nae ille dolori modum statuet, fortique animo, et invicta fidei constantia minaces veritatis hostium impetus sustinebit atque tolerabit. Quam ob rem diligentissime quoque cuius perpendendum est, controuersias, et sententiarum, circa religionem, diuortia non malum, sed bonum potius esse in ecclesia signum; id quod, praeter alios doctores veteres, PHOTIVS *Epist.* I. p. 19. disertis verbis condocet. Conferatur etiam BACO de VERVLAMIO in *observat. ad libellum famosum Opp.* p. 1420. et dissertatio nostra de *haeresium in ecclesia necessitate Sect.* II. §. XVII. p. 50. f.

§. XXII.

Nostri denique officii est, singulare hocce DEi immortalis beneficium, quo malorum lernam, pessimamque errorum, circa religionem, progeniem in coetus sanctissimi emolumentum atque incolumitatem tam sapienter referre nouit, grato agnoscere animo, ipsumque ardentissimis implorare precibus, ut caelestem veritatem, cuius luce nihil dulcius, inter grauissimas saeculi tempestates, integram et incorruptam perpetuo nobis conseruet, illiusque fructus vberimos per vitae sanctitatem conspicuos, inter nos, qui eandem profitemur, efflorescere iubeat. Praeterea haereticis haeresibusque ita utamur, ut gloriae Numinis ecclesiaeque saluti, quantum in nobis est, amplificandae inseruiant. Quapropter religionis castitatem summa fide custodiamus, ab omni errorum labe immunes nos praestemus, idque sedulo agamus, ut tandem aliquando ceu ΔΟΚΙΜΟΙ et probatae fidei virtutisque Christiani, sempiterna praemia consequamur

mur, quae ex imo pectore anhelat piorum coetus, et cum magna spe, certissimaque fiducia expectat. Vera enim sunt, ipsisque diuinis oraculis (II. Tim. IV, 8. Iac. I, 12. Apoc. II, 10.) consentanea, quae in effictis, ceteroquin Sibyllarum legimus oraculis:

L. II. p. 28r.
ed. SER-
VAT. GAL.
LAEI.

ΑΓΝΟΣ ΓΑΡ ΧΡΙΣΤΟΣ ΤΟΥΤΟΙΣ ΤΑ ΔΙΚΑΙΑ
ΒΡΑΒΕΥΣΕΙ
ΚΑΙ ΔΟΚΙΜΟΥΣ ΣΤΕΨΕΙ,

ΕΡΡΑΤΑ ΕΚΣΤΑΝΤΙΟΝ

S. D. G.

Schütze, Friedrich Wilhelm,

Disp. inaug. de haeresium in ecclesia utilitate, ad illustr. partem
commatis 19 posteriorem 1. ad Cor. C.XI

Lipsia 1724

4 Diss. 610#Beibd.36

urn:nbn:de:bvb:12-bsb10659201-0

VD18 15126897-001